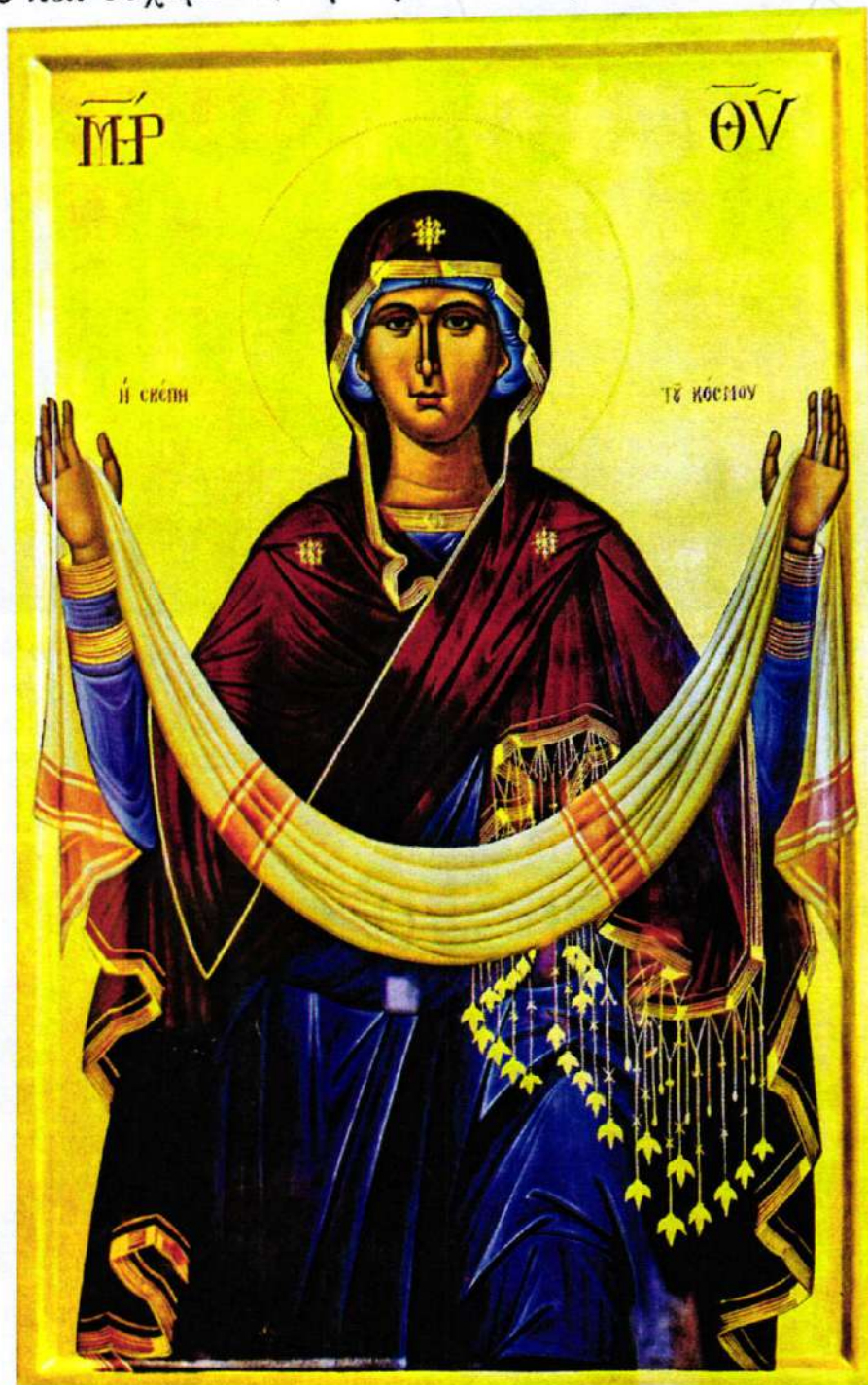

ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ

«Τοῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν» (Β' Κορινθ. ιγ', 9)

Ἡ Σκέπη τοῦ κόσμου (Εἰκὼν τῆς Μονῆς Ἁγίας Σκέπης Χαλκειοῦ).

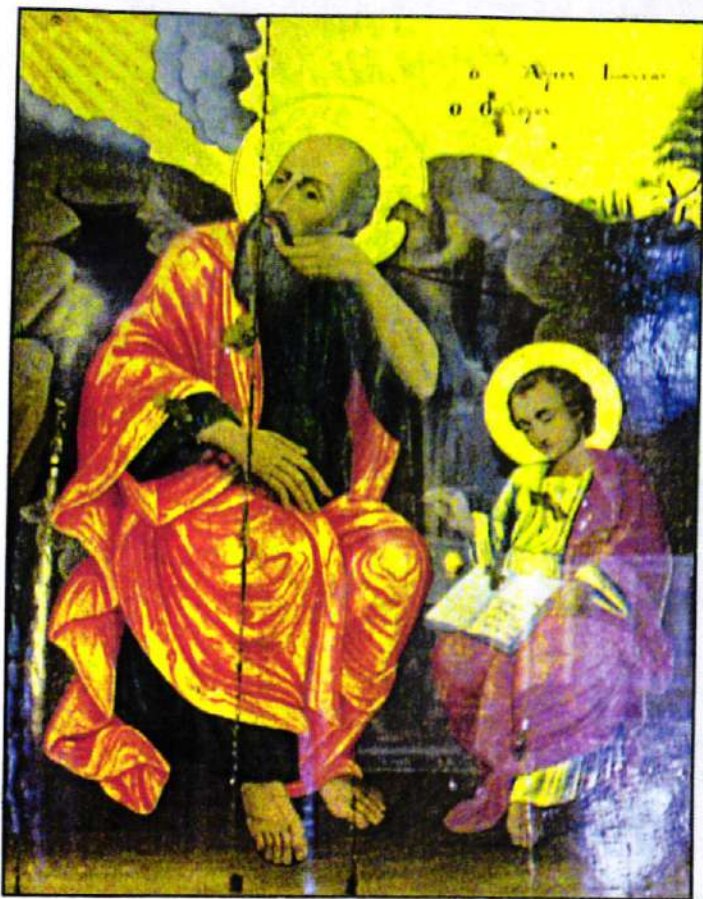
Τεύχος 12ον ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2013

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ & ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ

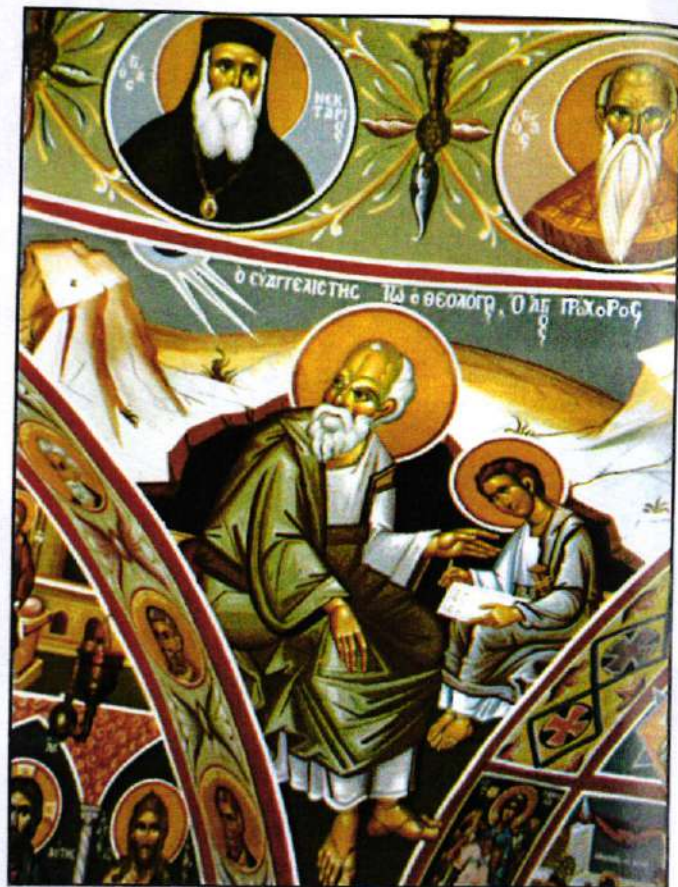
ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΕΩΣ

ΧΙΟΣ

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος. (Ἱερά Εἰκὼν
τέμπλου Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Παρπαριάς)

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος. (Τοιχογραφία
Ἰδιωτικοῦ Παρεκκλησίου Οἴνουσσῶν,
Οἰκ. Μιχαήλ καὶ Ἀγάθης Χαλκιᾶ)

Ἡ Ἁγία Ματρώνα ἡ Χιοπολίτις.
(Ἱερά Εἰκὼν Ἱεροῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Χίου)

Ἡ Ἁγία Ματρώνα ἡ Χιοπολίτις. (Ἱερά Εἰκὼν
τέμπλου Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίας Ματρώνης Καταβάσεως)

+ Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Σ
ΕΛΕΩ, ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΧΑΡΙΝ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗΝ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΤΟΥ
ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΚΤΙΣΕΩΣ
ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἀδελφοί καί τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Ἐφθασεν ἡ πρώτη Σεπτεμβρίου, ἡ πρώτη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, τήν ὁποίαν πρό ἐτῶν τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καί ἐν συνεχείᾳ σύνολος ἡ Ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία ὠρίσαμεν ὡς ἡμέραν προσευχῆς διά τό περιβάλλον. Ἐκτοτε, λόγω καί τῆς ἡμετέρας πρωτοβουλίας ταύτης, ἔχει γενικευθῆ τό ἐνδιαφέρον διά τήν προστασίαν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καί πολλά λαμβάνονται μέτρα ἐν προκειμένῳ διά τήν ἀειφορίαν καί τήν ἰσορροπίαν τῶν οἰκοσυστημάτων ἀλλά καί διά πᾶν σχετικόν πρός αὐτάς πρόβλημα.

Καθώς μάλιστα τυγχάνει γνωστόν καί ἐπιμεμαρτυρημένον ὅτι "οὐ λύονται οἱ νόμοι τῆς φύσεως, οὐδέ σαλεύονται, ἀλλά μένουσιν ἀκίνητοι" (πρβλ. Ἱεροῦ Χρυσοστόμου, Εἰς τόν πτωχόν Λάζαρον ΣΤ', Ρ.Γ. 48, 1042), ὀφείλομεν σήμερον νά ἐπικεντρώσωμεν τήν προσοχήν μας εἰς τάς ἀφανεῖς ἐπεμβάσεις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τήν ἰσορροπίαν τοῦ περιβάλλοντος, ἡ ὁποία διασαλεύεται ὄχι μόνον δι' ἐμφανῶν καταστρεπτικῶν ἐνεργειῶν, ὡς αἱ ἐκριζώσεις τῶν δασῶν, ἡ ὑπεράντλησις τῶν ὑδάτων, ἡ ἐν γένει ὑπερεκμετάλλευσις τῶν φυσικῶν καί ἐνεργειακῶν πόρων καί ἡ μέσῳ διαρροῆς καί ἀποθέσεως τοξικῶν καί χημικῶν οὐσιῶν μόλυνσις μεγάλων χερσαίων καί ὑδατίνων περιοχῶν, ἀλλά καί δι' ἀφανῶν διά γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ πράξεων. Καί τοιαῦται τυγχάνουν αἱ ἐπεμβάσεις εἰς τά γονιδιώματα τῶν ἐμβίων ὄντων καί ἡ δημιουργία κατ' αὐτόν τόν τρόπον μετηλλαγμένων εἰδῶν ἀγνώστου ἐν συνεχείᾳ μετεξελίξεως, ὡς καί ἡ ἀνεύρεσις τρόπων ἀποδεσμεύσεως τεραστίων δυνάμεων, τῶν ἀτομικῶν καί πυρηνικῶν, τῶν ὁποίων ἡ μή ὀρθή χρῆσις δύναται

νά εξαφανίση πᾶν ἶχνος ζωῆς καί πολιτισμοῦ εἰς τόν πλανήτην μας. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας δέν εἶναι ἡ πλεονεξία καί ἡ ἐπιθυμία τῆς ὑπερισχύσεως τὰ μόνα κίνητρα τῶν ἐπιδιωκόντων νά ἐπέμβουν καί νά μεταλλάξουν τὰ ἔμβια ὄντα, τὰ ὅποια ὁ Θεός ἐδημιούργησεν ὡς «καλά λίαν», ἀλλά καί ἡ ὑπεροψία ὠρισμένων ὅπως ἀντιπαραταχθοῦν εἰς τήν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ καί ἀποδείξουν ἑαυτούς ἱκανούς νά βελτιώσουν τό ἔργον Αὐτοῦ. Ἡ ψυχική στάσις αὕτη χαρακτηρίζεται ὑπό τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὡς "ὑβρις", δηλαδή ὑπεροπτική ἀυθάδεια τοῦ ἔχοντος περιορισμένον νοῦν ἔναντι τοῦ Πανσόφου καί Παντοδυνάμου Δημιουργοῦ.

Ἀσφαλῶς δέν ἀντιτασσόμεθα πρὸς τήν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἐάν καί ἐφ' ὅσον παρέχη ἐπωφελεῖς ὑπηρεσίας εἰς τόν ἄνθρωπον καί τό περιβάλλον. Τοιοῦτοτρόπως, ἡ χρησιμοποίησις τῶν πορισμάτων αὐτῆς διὰ τήν θεραπείαν, παραδείγματος χάριν, ἀσθενειῶν εἶναι ἀσφαλῶς θεμιτή, ἀλλά ἡ βεβιασμένη ἐμπορική ἐκμετάλλευσις προϊόντων τῆς συγχρόνου χημικῆς καί βιολογικῆς τεχνολογίας πρὸ τῆς τετελεσμένης διαπιστώσεως ὅτι εἶναι διὰ τόν ἄνθρωπον ἀβλαβῆ, εἶναι ἀσφαλῶς κατακριτέα, καθὼς ἐπανελημμένως ὠδήγησεν εἰς τραγικὰς συνεπειὰς αὐτόν καί τό περιβάλλον.

Ἡ ἐπιστήμη, καλῶς πράττουσα, διαρκῶς ἐρευνᾷ καί προσπαθεῖ νά ἐρμηνεύσῃ τήν φυσικὴν νομοτέλειαν καί τάξιν. Ἡ ἐντολή τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς πρωτοπλάστους "κατακυριεύσατε τῆς γῆς" (Γεν. θ' 1) παρέχει τήν ἄδειαν τῆς ἐρέυνης καί γνώσεως τῶν φυσικῶν καί βιολογικῶν μηχανισμῶν οἱ ὅποιοι δροῦν εἰς αὐτήν, διὰ νά εἶναι σύνολον τό φυσικόν περιβάλλον παραδείσιον. Ἄρκει ἡ ἐπιδίωξις τῆς γνώσεως καί ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτῆς νά μὴ στοχεύῃ μόνον εἰς τό κέρδος καί νά μὴ εἶναι ἀλαζονικὴ προσπάθεια οἰκοδομήσεως ἑνὸς νέου πύργου τῆς Βαβέλ, διὰ τοῦ ὁποίου τό δημιούργημα θά προσπαθήσῃ νά φθάσῃ καί ἴσως, κατὰ τήν ἔπαρσιν ὠρισμένων, νά ὑπερβῇ καί Αὐτόν τόν Δημιουργόν. Δυστυχῶς λησμονεῖ ἐνίστε ὁ ἄνθρωπος ὅτι ὁ τοῦ "κάλλους γενεσιάρχης ἔκτισεν αὐτά" (Σοφ. Σολ. ιγ', 3) καί χεῖρ Κυρίου "ἐθεμελίωσε τήν γῆν, καί ἡ δεξιὰ Αὐτοῦ ἔστερέωσε τόν οὐρανόν" (πρβλ. Ἠσ. μη', 13).

Καθῆκον, λοιπόν, ἡμῶν τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος καί τῆς ἐπιστήμης, ἀλλά καί πάντων τῶν

εὐλαβῶν χριστιανῶν, εἶναι νά ἐργαζώμεθα τό ἀγαθόν καί κυρίως νά προσευχώμεθα ὅπως ὁ Δημιουργός τοῦ παντός Θεός φωτίζη τοὺς εἰδικῶς μέ τά ἀνωτέρα θέματα ἀσχολουμένους ἐπιστήμονας ἵνα ἐν ταπεινώσει ἔναντι Αὐτοῦ καί ἐν σεβασμῶ πρός τήν φυσικήν νομοτέλειαν καί τάξιν εἰσέρχονται εἰς τά ἐνδότερα αὐτῆς καί ἀποφεύγουν τήν διά λόγους οικονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως ἢ ἄλλους, ὡς ἀνεφέρομεν, βεβιασμένην χρησιμοποίησιν τῶν πορισμάτων τῆς ἐρεῦνης των. Χρειάζεται μακρά πείρα διά νά βεβαιωθῇ ὅτι αἱ διαπιστωθεῖσαι εὐεργετικάί ἐπιρροαί ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νέων γνώσεων δέν συνεπάγονται παραπλεύρως ἐπιβλαβεῖς παρενεργείας εἰς τό περιβάλλον καί βεβαίως εἰς αὐτόν τοῦτον τόν ἄνθρωπον.

Κατά τήν δημιουργίαν τοῦ κόσμου ἡ τότε φωνή καί τό πρῶτον πρόσταγμα τοῦ Κυρίου "οἶον νόμος τις ἐγένετο φύσεως, καί ἐναπέμεινε τῇ γῆ, τήν τοῦ γεννᾶν αὐτῆ καί καρποφορεῖν δύναμιν εἰς τό ἐξῆς παρεχόμενος..." (Μεγάλου Βασιλείου, εἰς τήν ἑξαήμερον Θ', P.G. 29, 96A), ἐξασφαλίζουσα τήν ἀειφορίαν αὐτῆς. Καί ἡ γῆ θά συνεχίσῃ νά γεννᾶ καί νά καρποφορῇ ἐφ' ὅσον ἀφεθῇ εἰς τήν φυσικήν αὐτῆς τάξιν καί ἐφ' ὅσον ἡμεῖς οἱ πάροικοι ἐπ' αὐτῆς πορευθῶμεν κατά τά προστάγματα καί τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καί φυλάττωμεν καί ποιῶμεν αὐτάς. Τότε Ἐκεῖνος μόνον "δώσει τόν ὑέτόν ἡμῖν ἐν καιρῶ αὐτοῦ, καί ἡ γῆ δώσει τά γενήματα αὐτῆς, καί τά ξύλα τῶν πεδίων ἀποδώσει τόν καρπόν αὐτῶν [...] καί φαγώμεθα τόν ἄρτον ἡμῶν εἰς πλησμονήν καί κατοικήσωμεν μετά ἀσφαλείας ἐπί τῆς γῆς ἡμῶν. Καί πόλεμος οὐ διελεύσεται διά τῆς γῆς ἡμῶν[...]" (πρβλ. Λευιτ. 26, 4-5).

Προσευχόμενοι ἐπί τῇ εὐσήμεν ταύτῃ ἡμέρᾳ καί τῇ εἰσόδῳ τοῦ ἐνιαυτοῦ μετά Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, Συμεῶν τοῦ ἰσαγγέλου καί τῶν ἐν Ἐφέσῳ ἑπταρίθμων παίδων καί μετά τοῦ ἱεροῦ Ψαλμῶδου Δαυίδ πρός τόν Κύριον ὅπως ἐξαποστείλῃ τό πνεῦμα Αὐτοῦ καί ἀνακαινίσῃ τό πρόσωπον τῆς γῆς (πρβλ. Ψαλμ. 103, 30), εὐλογῶν τά ἔργα τῶν χειρῶν Αὐτοῦ καί καταξιῶν ἡμᾶς λυσιτελῶς περαιῶσαι τήν τοῦ χρόνου περίοδον, ἐπικαλούμεθα ὑπέρ τῶν ἐρευνώντων τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως τόν φωτισμόν, τήν χάριν καί τήν εὐλογίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν.

βιγ' Σεπτεμβρίου α'

Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ

*

Τοῦ Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτου κ. Καλλιστράτου Λυράκη
τ. Τεροκῆρυκος Τερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

Ἀγώνας κατά τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἄρση τοῦ σταυροῦ ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος θέλει νά ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τήν ἁμαρτία, συμπίπτει μέ τόν πνευματικό ἀγώνα ἐναντίον τοῦ κακοῦ.

Ὁ πνευματικός ἀγώνας, ὁ ὁποῖος ἀποδεσμεύει τήν ψυχή ἀπό τήν ἁμαρτία, παρουσιάζει τρία μέτωπα. Καί κατά πρῶτο καί κύριο λόγο ὁ ἀγώνας αὐτός διεξάγεται ἐναντίον τῶν ἀδυναμιῶν καί παθῶν, τῶν ἐμφύτων πονηρῶν καταβολῶν, τίς ὁποῖες μέ τή γέννησή του φέρει ὁ ἄνθρωπος. Πολύ παραστατικά καί μέ ἐπιγραμματική βραχυλογία, τόν περιγράφει ὁ **Κύριος**:

«Ἀπό μέσα ἀπό τήν καρδιά τῶν ἀνθρώπων ἐξέρχονται οἱ κακές σκέψεις καί ἀποφάσεις, μοιχεῖες, πορνεῖες, φόνοι, κλοπές, κάθε εἶδους ἀδικίες, πού προέρχονται ἀπό τήν πλεονεξία, μοχθηρίες καί κακίες, ἀπάτη, ἠθική παραλυσία καί ἀκράτεια, ὀφθαλμός φθονερός καί κακός, βλασφημία, ὑπερηφάνεια, τρέλα καί ἀμυαλωσύνη, πού τήν γεννᾷ ὁ σκοτισμός τῆς ἁμαρτίας. Ὅλα αὐτά τά κακά ἐξέρχονται ἀπό μέσα, διότι στήν καρδιά ἀρχικά φυτρώνουν ὡς λογισμοί καί ἐπιθυμίες καί ἀποφάσεις, καί αὐτά κάνουν ἀκάθαρτο τόν ἄνθρωπο».¹

Ἐάν ὁ ἄνθρωπος ὑποχωρήσει στίς παρορμήσεις αὐτές, οἱ ὁποῖες ἐκπορεύονται ἀπό τόν ἐσωτερικό του κόσμο, τότε διατρέχει τόν κίνδυνο νά τίς μεταβάλει σέ κυρίαρχα πάθη. Συνεχῆς δέ καί μακροχρόνια ὑποχώρηση δημιουργεῖ κατάσταση δουλείας.

Καί ὁ **Μ. Βασίλειος** ἀναγνωρίζοντας τή δυσκολία τῆς πάλης, αὐτόν τόν πνευματικό ἀγώνα ἐναντίον τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου περιγράφει, ὅταν σημειώνει: «Νά μάθεις, νά διδαχθεῖς τήν εὐαγγελική πολιτεία, τήν εὐθύτητα τῶν ματιῶν, τήν ἐγκράτεια τῆς γλώσσας, τή δουλαγωγήση τοῦ σώματος, τήν ταπεινοφροσύνη, τήν καθαρότητα τοῦ νοῦ, τήν ἐξαφάνιση τῆς ὀργῆς. Ὅταν ἀγγαρεύεσαι, νά προσθέτεις (Ματθ. ε' 41). Ὅταν σέ ἀδικοῦν, νά μή πᾶς σέ δικαστήρια (Ματθ. ε' 25). Ὅταν μισεῖσαι, νά ἀγαπᾶς (Ματθ. ε' 44). Ὅταν διώκεσαι, νά ὑπομένεις (Ματθ. ε' 44). Ὅταν βλασφημεῖσαι, νά παρακαλεῖς (Α' Κορ.

¹ . «Ἐσωθεν ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων οἱ διαλογισμοί οἱ κακοί ἐκπορεύονται, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, φόνοι, κλοπαί, πλεονεξίαι, πονηρίαι, δόλος, ἀσέλγεια, ὀφθαλμός πονηρός, βλασφημίαι, ὑπερηφάνεια, ἀφροσύνη πάντα ταῦτα τά πονηρά ἔσωθεν ἐκπορεύεται καί κοινοῖ τόν ἄνθρωπον» (Μαρκ. ζ' 21 - 23).

δ' 12 - 13). Νά νεκρωθεῖς γιά τήν ἁμαρτία (Ρωμ. στ' 2), νά σταυρωθεῖς μέ τόν Χριστό. Ὁλόκληρη τήν ἀγάπη δώσε την στόν Κύριο. Ἀλλά αὐτά εἶναι δύσκολα».²

Εὐθύς ἀμέσως ὁ Φωστήρ τῆς Καισαρείας μᾶς πείθει γιά τό δίκαιο τῆς δυσκολίας τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνα, ὅταν ὑποστηρίζει: «Καί ποιό ἀπό τά καλά εἶναι εὐκολο; Ποιός ἔστησε τρόπαιο νίκης μέ τό νά κοιμᾶται; Ποιός στεφανώθηκε μέ τά στεφάνια τῆς καρτερίας, ζώντας πολυτελή ζωή καί διασκεδάζοντας; Κανένας δέν πῆρε βραβεῖο χωρίς νά τρέξει. Οἱ κόποι γεννοῦν δόξα, οἱ μόχθοι φέρνουν τά στεφάνια. Πρέπει, λέω καί ἐγώ, ἐμεῖς διά μέσου πολλῶν θλίψεων θά εἰσεέλθουμε στήν οὐράνιο βασιλεία» (Πράξ. ιδ' 22)! Ἀλλά τίς θλίψεις αὐτές, τίς διαδέχεται ἡ μακαριότητα στήν οὐράνιο βασιλεία».³

Ἀγῶνας κατά τοῦ διαβόλου. Ἀλλά δέν εἶναι αὐτό τό μοναδικό μέτωπο, τό ὁποῖο ἔχει νά ἀντιμετωπίσει ὁ ἀνασφαλῆς ψυχικά ἄνθρωπος. Ἔχει νά διεξαγάγει ἀγῶνα καί «πρός ἐχθρούς πνευματικούς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὀργάνωση στρατιωτική. Βαδίζουν μέ σχέδιο, τό ὁποῖο εἶναι καλά μελετημένο. Τά πονηρά αὐτά τάγματα ἔχουν ἐξουσία πάνω στό πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι μέ τήν ἀμέλειά τους γίνονται δοῦλοι καί ὑπήκοοί τους. Καί ἐπειδή τό πλῆθος τῶν δυστυχησμένων ὁπαδῶν τους εἶναι μεγάλο, οἱ δαίμονες φαίνονται ὡσάν νά εἶναι κοσμοκράτορες».⁴

Καί ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἀναφερόμενος σ' αὐτό τό μέτωπο τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνα, ὡς ἔμπειρος πολεμιστής διακρίνει τά πανοῦργα τεχνάσματα καί τίς παραπλανητικές μεθοδεῖες τοῦ ἐχθροῦ, μέ τίς ὁποῖες προσπαθεῖ νά ὑποσκελίσει ὑπούλα τόν πιστό καί καθοδηγεῖ γράφοντας: «Ἐπειδή λοιπόν παρήγγειλε πολλά πού ἔπρεπε νά γίνουν, μή φοβεῖσθε, λέει, στηρίξατε τήν ἐλπίδα σας στόν Κύριο καί ὅλα θά τά ἀνακουφίσει. «Καί ντυθεῖτε ὀλόκληρο τόν ὄπλισμό, μέ τόν ὁποῖο ὁ Θεός ὀπλίζει τούς στρατιῶτες Του, γιά νά μπορεῖτε νά

². «Μάθε, διδάχθητι εὐαγγελικήν πολιτείαν, ὀφθαλμῶν ἀκρίβειαν, γλώσσης ἐγκράτειαν, σώματος δουλαγωγίαν, φρόνημα ταπεινόν, ἐννοίας καθαρότητα, ὀργῆς ἀφανισμόν. Ἀγγαρευόμενος προστίθει, ἀποστερούμενος μή δικάζου, μισούμενος ἀγάπα, διωκόμενος ἀνέχου, βλασφημούμενος παρακάλει. Νεκρώθητι τῇ ἁμαρτία, συσταυρώθητι τῷ Χριστῷ, ὅλην τήν ἀγάπην μετάθες ἐπί τόν Κύριον. Ἀλλά χαλεπά αὐτά».

³. «Τί δέ τῶν ἀγαθῶν εὐκολον; Τίς καθεύδων τρόπαιον ἔστησε; Τίς τρυφῶν καί καταυλούμενος, τοῖς τῆς καρτερίας στεφάνοις κατεκοσμήθη; Οὐδεὶς μή δραμῶν ἀνεῖλετο τό βραβεῖον. Πόνοι γεννῶσι δόξαν, κάματοι προξενοῦσι στεφάνους. «Διά πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» φησί, καὶ γὰρ ἀλλά ταύτας μὲν τὰς θλίψεις ἢ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μακαριότης ἐκδέχεται» (P.G. 31,440β).

⁴. «Πρός τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικά τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις» (Ἐφεσ. στ' 12).

ἀντιστέκεσθε στά πανούργα τεχνάσματα τοῦ διαβόλου». Δέν εἶπε, στίς μάχες, οὔτε στούς πολέμους, ἀλλά «στά τεχνάσματα». Διότι ὁ ἐχθρός δέν πολεμáει οὔτε ἀπλά, οὔτε φανερά, ἀλλά μέ τεχνάσματα. Τί σημαίνει μεθοδεία; Μεταχειρίζομαι τέχνασμα, σημαίνει παραπλανῶ καί μέ τίς ἐπινοήσεις καταβάλλω κάποιον, πρᾶγμα πού γίνεται καί στήν περίπτωση τῶν τεχνασμάτων, καί μέ λόγια, καί μέ ἔργα, καί μέ παλαιστικά τεχνάσματα, σ' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μᾶς παραπλανοῦν! Ἐπεξηγῶ τί ἐννοῶ ποτέ (ὁ διάβολος) δέν παρουσιάζει φανερά τά ἁμαρτήματα, τήν εἰδωλολατρεία δέν τήν λέει, ἀλλά διαφορετικά παριστάνει τοῦτο μεταχειριζόμενος τεχνάσματα, δηλαδή, παριστάνει πιθανόν τόν λόγο καί χρησιμοποιεῖ ἐπικαλύμματα». ⁵

Στή συνέχεια ὁ ἱερός Χρυσόστομος καθιστᾷ προσεκτικούς τούς χριστιανούς, ὅταν ὑπογραμμίζει τό ἄνισο τοῦ ἀγῶνα, ἐφόσον οἱ σαρκικοί ἄνθρωποι ἀντιμετωπίζουν ὄχι μόνο τήν ἀνθρωποκτόνο πονηρία τῶν δαιμόνων, ἀλλά καί ἀντιπαλαίουν μέ ἰσχυρότερα τους - ὡς πρὸς τήν φύση - ὄντα καί τοῦτο, διότι οἱ δαίμονες εἶναι ἀσώματοι (...) «Διότι δέν ἔχομε νά παλαίψουμε, λέει, πρὸς ἀντιπάλους ὁμοίους μέ μᾶς, μέ αἷμα καί σάρκα, σάν τή δική μας. Ἀλλά πρὸς τίς ἀρχές, πρὸς τίς ἐξουσίες, πρὸς τά διαβολικά αὐτά τάγματα, πρὸς τούς κοσμοκράτορες, πού ἄρχουν ἐπάνω στό πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, πού εἶναι βυθισμένοι στό ἠθικό σκοτάδι, τό ὁποῖο ἐπικρατεῖ στόν αἰῶνα αὐτόν. Καλοῦμαστε νά παλαίψουμε πρὸς τά πνευματικά ὄντα, τά ὁποῖα εἶναι γεμᾶτα πονηρία καί τά ὁποῖα κατοικοῦν στούς ὀρίζοντες, πού εἶναι πάνω ἀπό τόν ἀέρα». ⁶

Ἀλλά θά συνεχίσουμε στό ἐπόμενο ἄρθρο.

⁵ . «Ἐπειδή γάρ πολλά ἐπέταξεν ἅπερ ἴδει γενέσθαι, μή δείσητε, φησίν, ἐπιρρίψατε τήν ἐλπίδα ἐπί τόν Κύριον, καί πάντα ἐξευμαρτίσει. «Καί ἐνδύσασθε τήν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τό δύνασθαι ὑμᾶς στήναι πρὸς τάς μεθοδείας τοῦ διαβόλου» (Ἐφεσ. στ' 11). Οὐκ εἶπε, πρὸς τάς μάχας, οὔδέ πρὸς τούς πολέμους, ἀλλά «πρὸς τάς μεθοδείας». Οὔδέ γάρ ἀπλῶς, οὔδέ φανερῶς ἡμῖν ὁ ἐχθρός πολεμεῖ, ἀλλά μεθοδεία. Τί ἐστι μεθοδεία; Μεθοδεῦσαι ἐστι τό ἀπατῆσαι, καί διά μηχανῆς ἐλεῖν, ὅπερ καί ἐπί τῶν τεχνῶν γίνεται, καί ἐν λόγοις, καί ἐν ἔργοις, καί ἐν παλαίσμασιν, ἐπί τῶν παραγόντων ἡμᾶς. Οἷόν τι λέγω οὐδέποτε φανερά προτίθησι τά ἁμαρτήματα, εἰδωλολατρείαν οὐ λέγει, ἀλλ' ἐτέρως ἀποκατασκευάζει μεθοδεύων, τουτέστιν, πιθανόν κατασκευάζων τόν λόγον, ἐπικαλύμμασι κεκρημένος» (Ε.Π.Ε. 21, 282 - 286).

⁶ . «Ὅτι οὐκ ἔστι ἡμῖν, φησίν, ἡ πάλη πρὸς αἷμα καί σάρκα, ἀλλά πρὸς τάς ἀρχάς, πρὸς τάς ἐξουσίας, πρὸς τούς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τά πνευματικά τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις» (Ἐφεσ. στ' 12) (Ε.Π.Ε. 21, 282 - 286).

Η ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΕΡΕΩΝ

*Τοῦ Πανοσιολ. Αρχιμανδρίτου κ. Χριστοφόρου Κολοκυθᾶ.
Ἡγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Μεταμορφώσεως Σωτήρος Καμμένων Βούρλων.*

Α'

Προκειμένου νά διαπραγματευθεῖ κάποιος τό περί μετανοίας καί τῆς ἐξομολογήσεως τοῦ Κλήρου καθῆκον, μετοχῆς στό μυστήριον αὐτό, φρονῶ πῶς εἰσαγωγικά εἶναι ἀναγκαῖο ν' ἀναφερθεῖ ὁ διαπραγματευόμενος, στό μέγα καί ὑψιστό λειτούργημα τῆς ἱερωσύνης. Ν' ἀναφερθεῖ μάλιστα ὄχι μόνο στό οὐρανόδοτο περιεχόμενον αὐτῆς, ἤτοι περί τῆς διαχειρίσεως τῆς Χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διά τόν ἁγιασμόν τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά καί στόν μέγα προβληματισμό τοῦ ἔχοντος ἔστω στοιχειώδη ἐπίγνωσιν τῆς διακονίας τοῦ Κληρικοῦ, ἡ ὁποία δημιουργεῖ πλεῖστες ὅσες ὑποχρεώσεις, καθήκοντα, θυσίες καί ὑπερβάσεις κατά τήν ὑλοποίησιν τοῦ τῆς «ἱερωσύνης ἐπαγγέλματός του».

Ἡ λέξις ἐπάγγελμα χρησιμοποιεῖται, ἀπό τόν Ἅγιον Γρηγόριον τόν Θεολόγον στό λόγο του «ἀπολογητικός τῆς εἰς πόντον φυγῆς», μέ τό ἀρχικό της νόημα: δηλαδή τῆς ἐπαγγελίας, τῆς ὑποσχέσεως πού δίνει κάποιος ἄνθρωπος ὅτι ἀπό τήν θέσιν τῆς ἐργασίας του θά προσφέρει ἔργο τίμιον πρός τούς ἄλλους καί μετά ἐνδιαφέροντος καί ζήλου. Ἄν, λοιπόν, αὐτό πρέπει νά συμβαίνει σέ ὁποιοδήποτε εἶδους ἐπάγγελμα, πόσο περισσότερο ἀπαιτεῖται ἡ θυσιαστική προσφορά διακονικοῦ καί κοινωνικοῦ ἔργου ἀπό τόν ἀσκοῦντα τό τῆς «ἱερωσύνης ἐπάγγελμα»;

Μάλιστα ὁ αὐτός Ἅγιος Πατέρας χαρακτηρίζει τό ὑψιστό τοῦτο ὑπόργημα ὡς «τέχνη τεχνῶν καί ἐπιστήμη ἐπιστημῶν, ἄνθρωπον ἄγειν, τό πολυτροπώτατον ζῶον καί ποικιλώτατον», (Γρηγ. Θεολ. ἔργα, τόμος 1, σελ. 94, ἐκδ. Γρ. Παλαμᾶς), δηλαδή: «γιατί πραγματικά εἶναι τόσο μοναδική καί ὑψιστή ἡ προσφορά καί ἀποστολή τῆς ἱερωσύνης καί εἶναι ἡ ἀνώτερη τέχνη ἀνάμεσα στίς ἄλλες καί ἡ ἀνώτερη ἐπιστήμη ἀνάμεσα στίς ἄλλες ἐπιστήμες, ἀφοῦ αὐτή ἔχει ὡς ἔργο της νά καθοδηγήσει καί νά συντελέσει στόν ἁγιασμό τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ πλέον πολύπλευρη καί εὐμετάβλητη ὑπαρξις. Ἡ ἱερωσύνη φροντίζει «τό κρυπτόν τῆς καρδίας» τοῦ ἀνθρώπου γιά νά διατηρήσει τό «κατ' εἰκόνα» καί νά τό ἀναγάγει στό «καθ' ὁμοίωσιν»: καί ἐπί πλέον ὅταν συμβαίνει ἀθέτησι στό ἀνθρώπινο «κρυπτόν τῆς καρδίας», ἐπιμελεῖται διά τήν ἐπαναφορά καί τήν δημιουργία πνευματικῶν

προϋποθέσεων ὥστε νά μπεῖ καί νά κατοικήσει μέσα στήν καρδιά ὁ Χριστός. Αὐτές οἱ φροντίδες μαζί μέ τήν καθαρή ψυχή δίνουν τήν δυνατότητα στόν φορέα τῆς ἱερωσύνης νά ἀξιῶνεται τῆς μετοχῆς πρόγευσης τῆς οὐράνιας μακαριότητος.

Ἄν ὁ λαϊκός χριστιανός ἀδελφός μας ἀγωνιᾷ καί φροντίζει γιά τήν σωτηρία του, ὁ παντός ἱερατικοῦ βαθμοῦ Κληρικός πόσῃν ἀγωνία καί φροντίδα θά πρέπει νά διαθέτει γιά τήν σωτηρία τόσων ψυχῶν, τῶν ὁποίων μέ τήν θέλησί του ἀνέλαβε τήν εὐθύνην, καί κατ' ἐπέκτασιν καί τοῦ ἑαυτοῦ του;

Ὅταν ὁ πρῶτος μετά τόν Ἐνα, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, λέγει καί ὁμολογεῖ στήν Α' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολή του (1,15) ὅτι ὁ Χριστός ἦλθε: «ἀμαρτωλούς σῶσαι, ὧν πρῶτος εἰμι ἐγώ»· ἐγώ ὁ ἀναξίως, ἀνευθύνως, πλημμερῶς, καί ἄλλα πολλά, ἐπιτελῶν ὅσα ὀλίγα ἐκ τῶν ἀμετρήτων πού ἀνέλαβα νά πραγματοποιιῶ, τί θά πρέπει νά ὁμολογῶ διά τό μέγεθος τῆς ἀμαρτωλότητός μου;

Τολμῶ νά διανοηθῶ ὅτι τό τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «ζῶ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δέ ἐν ἐμοί Χριστός» ἀφορᾷ καί μένα, ὅμως δέν δύναμαι νά διαπιστώσω οὐδέ τήν παραμικράν σχέσιν μου μέ τήν ἀπαραίτητη αὐτή διαπίστωσιν, παρά τό ὅτι τό ἐπιθυμῶ ἤ καί προσπαθῶ ἀλλά οἱ προσπάθειές μου ἐξουδετερώνονται ἀπό τίς ἀδυναμίες μου. Ἐνθυμοῦμαι τόν σχετικό μῦθο τοῦ Αἰσώπου πού ἀναφέρει τό: «ἕκαστος ἄνθρωπος δύο πῆρας φέρει», καθένας ἄνθρωπος κουβαλάει δύο σακούλια, τό ἕνα ἐξ αὐτῶν κρέμεται μπροστά του καί τό ἄλλο πρὸς τά πίσω· θέλοντας ἔτσι νά χτυπήσει τήν λανθασμένη ἰδιότητα τῶν ἀνθρώπων νά βλέπουν μόνο τά ἐλαττώματα τῶν ἄλλων πού βρίσκονται στό ἐμπρός σακούλι καί σχεδόν ποτέ τά δικά των πού περιέχονται στό πρὸς τά πίσω, κρεμάμενο σακούλι· δυστυχῶς μέ ἀφορᾷ τό περιεχόμενο τοῦ μύθου αὐτοῦ.

Πόσο μοῦ εἶναι δύσκολο νά παραδεχθῶ δημόσια ὅτι εἶμαι ἀμαρτωλός, ὄχι βέβαια ταπεινολογῶν ἀλλά, ἐξομολογούμενος μέ γενναιότητα ψυχῆς καί ταπείνωσι. Ἄν ὑποθέσουμε ὅτι κάποιος ἔχει γνῶσι τῶν πεπραγμένων καί τῶν ἐλαττωμάτων ἐμοῦ καί ἄλλων ἀνθρώπων καί ἀρχίσει κάποια στιγμή νά ἀναφέρει ἐμοῦ καί τῶν συνανθρώπων μου τά πεπραγμένα, δέν ἀμφιβάλλω πῶς ἄμεσα θά διαλυθοῦμε ἀπομακρυνόμενοι ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλο λόγῳ ντροπῆς καί μάλιστα μέ ὀργή. Καί τοῦτο συμβαίνει γιατί ἀκόμα μετά τήν πάροδο 2.000 ἐτῶν ἀπό τήν θυσία τοῦ Χριστοῦ μας δέν κατάφερα νά ἐφαρμόσω

πλήρως εκείνο, πού έκανε τόν φιλόσοφο Σωκράτη στήν έποχή του μισητόν, αλλά τόσο άληθινό και άπαραίτητο για να χαρακτηρίζομαι έπάξια άνθρωπος, τό : «γνώθι σ' αυτόν», δηλαδή γνώρισε τόν έαυτό σου. Καί ένώ έχουμε διάθεσι και άμετρο ζήλο να γνωρίσουμε και να έρευνούμε τόν κόσμο όλόκληρο, δέν ενδιαφερόμεθα για τήν γνώσι του έαυτου μας.

Η χριστιανική διδασκαλία, τήν όποία ως Κληρικός όφείλω να γνωρίζω και να τήν διδάσκω, έδράζεται στην έρευνα του έσωτερικού βίου του ανθρώπου, στην έσωτερική έρευνα και τήν επίγνωσι των άτελειών, στην αναγνώρισι των ένοχών και τήν συντριβή.

Παρά ταυτα δυστροπώ όταν μου υπενθυμίζονται οι άτέλειές μου, όταν συλλαμβάνομαι ένοχος και δέν επιτρέπω ή καρδιά μου να άποκτήσει τόν ήρωισμό, τόν όποιο τό Ευαγγέλιο καλλιεργεί έναντι της συναισθήσεως των άμαρτιών, τόν ήρωισμό της μετάνοιας και της συντριβής. Διαπιστώνω ότι όλα μπορούν τά προβλήματα της ζωής και των έπιστημών να λυθούν, όμως ή έρευνα του έαυτου μου είναι δύσκολη. Πόσο άπαρατήρητα άπαγγέλλω ή διαβάζω τόν πρώτο μακαρισμό, πού ο Κυριός μας δι' αυτού μου δίνει τήν υπόδειξι να οδηγούμαι στην επίγνωσι του έαυτου μου, μέ τό «Μακάριοι οι πτωχοί τω πνεύματι», οι έχοντες δηλαδή συνείδησι της πνευματικής των πτωχείας;

Αντηχούν μέσα μου τά λόγια του Τερού Χρυσοστόμου: (Ε.Π.Ε. 25,168) «Τί ποιήσωμεν, ίνα σωθώμεν; Αρχώμεθα της άρετής, έως καιρόν έχομεν. Διανείμομεν έαυτοίς άρετάς» = Τί να κάνουμε για να σωθούμε; Άς αρχίσουμε τήν άρετήν, όσο έχουμε καιρό. Άς διανείμουμε στους έαυτούς μας τίς άρετές.

Ωσαύτως (Ε.Π.Ε. 31,50) «τί έστιν άρετή ανθρώπου; Η των άληθών δογμάτων ακρίβεια και ή κατά τόν βίον όρθότης» = Τί είναι άρετή για τόν άνθρωπο; Η ακρίβεια των άληθινών δογμάτων μαζί μέ τήν άγία βιοτή, και πάλιν: (Ε.Π.Ε. 33; 350) «προσθώμεν τοίς όρθοίς δόγμασιν ακριβή πολιτείαν» = ή όρθή πίστι να συνοδεύεται και μέ άγία ζωή, αλλά και: (Ε.Π.Ε. 37, 48-50) «καθάπερ ο βασιλεύς τό διάδημα επί της κεφαλής, ούτω και ήμείς τήν όμολογίαν πανταχοϋ. Καί βίον άξιον της όμολογίας διά πάντων επιδεικνύμενοι, ίνα μή καταισχύνωμεν τά δόγματα τη των έργων φαυλότητι» = Όπως ο βασιλεύς φοράει τό στέμμα στο κεφάλι, έτσι και ήμείς να περιφέρουμε παντου τήν όμολογία. Αλλά και ζωή άνάλογη να δείχνουμε μέ τήν όμολογία, ώστε να μήν

εὐτελίζουμε τὰ δόγματα μέ τήν φαυλότητα τῶν πράξεων καί τῶν ἐνεργειῶν μας.

Ἐπομένως τό λογικό ποιῆνιο τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ ποιμαίνεται σωστά καί ὀρθά, ὄχι βέβαια ἀπό τούς κατά κόσμο θεωρουμένους σοφούς ἀλλά ἀπό ἐκείνους πού ἐνστερνίζονται τό «πτωχοί τῷ πνεύματι» ὡς διαθέτοντες ταπεινό φρόνημα, προσπάθεια βιώσεως τοῦ χριστοδίδακτου τρόπου ζωῆς καί πού ἀγρυπνοῦν ὡς ὑποδειγματικοί φρουροί τῶν προβάτων τους.

Εἶναι ὅμως διαρκῶς ἡ ἱερατική μας ζωή ὑποδειγματική ἐφαρμογή τοῦ Χριστοδίδακτου τρόπου ζωῆς; Διότι «ἡ ἱερωσύνη τελεῖται μέν ἐπί τῆς γῆς, τάξιν δέ ἐπουρανίων ἔχει πραγμάτων» (P.G. 48, 64 2A). Ἡ ἱερωσύνη ἀπαιτεῖ τήν «τελείωσι» τοῦ ἱερέως, πρέπει ἡ ψυχή του νά διατηρεῖται καθαρώτερη ὑπέρ τίς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου καί νά περικοσμεῖται ἀπό τίς ἀρετές. Γιά νά ὑπάρχει ἡ τελείωσι καί ἡ καθαρότητα τῆς καρδιάς τοῦ ἱερέως εἶναι ἀναγκαῖα μιά ἀπαραίτητη πράξι, ἡ ὁποία θά ἐξασφαλίζει τόσο τήν σωτηρία τῆς δικῆς του ψυχῆς ἀλλά καί τῶν ψυχῶν τῶν ἐνοριτῶν του. Καί ἡ πράξι αὐτή εἶναι μιά συνεχῆς μετάνοια καί ἐξομολόγησι. Τότε μόνο θά μπορεῖ νά προσεγγίσει κατά τό ἀνθρωπίνως δυνατόν τόν Κύριο καί Σωτήρα μας κατά τήν τέλεσι τῶν θείων μυστηρίων, μέ ἀποκορύφωμα τό μυστήριο τῶν μυστηρίων τῆς Θείας Λειτουργίας.

Ἐχουμε μάλιστα μέσα στό κείμενα τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὑποδείγματα εἰλικρινοῦς καί σωτήριας μετανοίας, τά ὁποῖα μποροῦν ν' ἀποτελέσουν γιά ὅλους μας ὑποδειγματικό τρόπο μετανοίας, ἐξομολογήσεως καί καθάρσεως. Ὁ προφητάναξ Δαυῖδ, ἡ παραβολή τοῦ ἀσώτου υἱοῦ καί τοῦ φιλεύσπλαχνου Πατέρα, ὁ μετανοήσας ληστής ἐπί τοῦ σταυροῦ, ὁ Ζακχαῖος, ἡ ἀμαρτωλός γυναίκα, ὁ Ἀπόστολος Πέτρος καί πολλοί ἀπό τούς ἀναδειχθέντες Πατέρες καί Ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας μας. Καί καταλήγω μέ τόν Ἱερόν Αὐγουστῖνο, ὁ ὁποῖος χαρακτηριστικά στίς ἐξομολογήσεις του (Ἀθῆναι 1965, σελ. 38) ἀναφέρει, διά τήν σωστή μετάνοια, τήν ἀνάγκη προϋποθέσεως τῆς αὐτογνωσίας, καί λέγει: «θά ἐξομολογηθῶ ὅ,τι γνωρίζω περί ἐμοῦ, διότι καί ὅ,τι γνωρίζω περί ἐμοῦ, τό γνωρίζω διά τῆς λάμψεως τοῦ φωτός σου (Κύριε), ὅ, τι δέ περί ἐμοῦ ἀγνοῶ, τό ἀγνοῶ, ἕως ὅτου γίνουν τά σκότη μου ὡς μεσημβρία εἰς τό πρόσωπόν Σου».

(συνεχίζεται)

* * *

ΛΟΥΚΑΣ Ο ΙΑΤΡΟΣ Ο ΑΓΑΠΗΤΟΣ¹

*

Τῆς κ. Μαρίας Γκιάλα
Καθηγητριάς τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.

Σεβασμιώτατε,
Σεβαστοί Πατέρες,
Κυρίες καί Κύριοι Συνάδελφοι

Εὐχαριστῶ τόν Σεβασμιώτατο πού μέ προσκαλεῖ νά ἀναφερθῶ στήν Ἱερή Μορφή τοῦ Ἱατροῦ καί Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ.

Παρά τό ὅτι δέν εἶμαι τό κατάλληλο πρόσωπο, θά προσπαθίσω νά σᾶς ἀναφέρω τίς πληροφορίες μέ τίς ὁποῖες τεκμηριώνεται ἡ ιδιότητα τοῦ Ἱατροῦ, καθῶς ἐπίσης καί τή σημαντική συμβολή της στή διάδοση τῆς Διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ στήν Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία.

Τίς πληροφορίες αὐτές συνέλεξα ἀπό τό ἄρθρο «ΛΟΥΚΑΣ ὁ ΙΑΤΡΟΣ ὁ ΑΓΑΠΗΤΟΣ» τοῦ ἀειμνήστου Γιατροῦ καί Θεολόγου Αθανασίου Γκιάλα, τό ὁποῖο δημοσιεύθηκε στό περιοδικό «ΑΚΤΙΝΕΣ» τό 1976 καί στό περιοδικό «ΧΙΑΚΟ ΙΑΤΡΙΚΟ ΒΗΜΑ» τό 2002.

Άμεση ἀπόδειξη γιά τήν ιδιότητα τοῦ Γιατροῦ ἀποτελεῖ ἀρχικά, ὁ χαιρετισμός τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στήν πρὸς Κολασσαεῖς Ἐπιστολή του, ὅπου μετὰ τούς δικούς του ἀσπασμούς προσθέτει: «Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς Λουκᾶς ὁ Ἱατρός, ὁ ἀγαπητός».

Στή συνέχεια, ὁ Ἱστορικός Εὐσέβιος μᾶς πληροφορεῖ μετὰ βεβαιότητος: «Λουκᾶς δέ, τό γένος ὢν τῶν ἀπ' Ἀντιοχείας, τήν δέ ἐπιστήμην Ἱατρός».

Ὁ Άγιος Ἱερώνυμος καί ὁ Ἀντιμαρκιωνιτικός Πρόλογος, ἔργο τοῦ 2^{ου} μ.Χ. αἰῶνος, ἀναφέρει ὅτι: «Ἔστιν δέ ὁ Λουκᾶς Ἀντιοχεύς

¹ Ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα ὑπὸ τῆς κ. Μαρίας Γκιάλα κατά τόν Ἀρχιερατικόν Μεθεόρτιον Ἑσπερινόν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἱατρικοῦ Συλλόγου Χίου, ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ εἰς τόν Ἱ. Ναόν Ἁγίου Λουκᾶ Βαρβασίου, πόλεως Χίου, τήν 18^{ην} Ὀκτωβρίου 2013.

Σύρος, Ἴατρος τῆ τέχνη, μαθητῆς γενόμενος τῶν Ἀποστόλων καί ὕστερον τοῦ Παύλου...».

Ἐμμεση ἀπόδειξη γιά τήν ιδιότητα τοῦ Λουκά ὡς Ἴατροῦ ἀποτελεῖ ὁ Πρόλογος τοῦ Εὐαγγελίου του, ὁ ὁποῖος, ὡς παρόμοιος, δείχνει ὅτι ὁ Λουκάς εἶχε μελετήσει τό «περί ὕλης Ἴατρικῆς» ἔργο τοῦ σύγχρονου του Φαρμακολόγου καί Ἴατροῦ Διοσκουρίδη.

Ἐπίσης τό πλούσιο Ἴατρικό Λεξιλόγιο τό ὁποῖο χρησιμοποιεῖ τόσο στό Εὐαγγέλιο ὅσο καί στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τό ὁποῖο ἀναφέρεται ἐπίσης ἀπό τόν Ἱπποκράτη, τό Διοσκουρίδη, τό Γαληνό καί ἄλλους Ἴατρούς τῆς Ἀρχαιότητος.

Παράλληλα οἱ μελετητές του ἐπισημαίνουν τήν ἄψογη Δεοντολογική συμπεριφορά του πρὸς τοὺς Γιατρούς τῆς ἐποχῆς του, καθὼς π.χ. στήν περίπτωση τῆς αἰμορραγούσας γυναίκας ἀναφέρει ὅτι αὐτή «ἀπό ἐτῶν δώδεκα οὐκ ἴσχυσεν παρ' οὐδενός θεραπευθῆναι».

Κάτοχος μεγάλης κοινωνικῆς ἐμπειρίας καί ἀγωγῆς, προφανῶς ὄχι μόνο ἐκ τῆς εὐρυτάτης του μορφώσεως ἀλλά καί ἐκ τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ Ἴατροῦ μεταξύ ὄλων τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων καί τάξεων τοῦ λαοῦ, ἐμφανίζεται μέ ιδιαίτερη εὐαισθησία πρὸς τοὺς πάσχοντες, τοὺς πεινῶντες καί τοὺς πτωχοὺς. Γι' αὐτό δικαίως ἀποκαλεῖται «ὁ Εὐαγγελιστῆς τῶν Πτωχῶν» καί τό Εὐαγγέλιό του «Κοινωνικό Εὐαγγέλιο».

Χάρι στόν Εὐαγγελιστή Λουκά γνωρίζομε σπουδαῖα γεγονότα μέ θρησκευτική καί Ἱστορική σημασία, καθὼς καί τρεῖς ἀπό τίς σπουδαιότερες παραβολές τοῦ Ἰησοῦ, στίς ὁποῖες στηρίζονται βασικά κοσμοθεωριακά γνωρίσματα τοῦ Χριστιανισμοῦ: Πρόκειται γιά τίς ἀνεπανάληπτες παραβολές:

- α) τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου καί τοῦ πλουσίου
- β) τοῦ καλοῦ Σαμαρείτη
- γ) τοῦ Ἀσώτου.

Μέσα ἀπό αὐτές τίς παραβολές δίνεται γιά πρώτη φορά στήν ἀνθρωπότητα ἡ ἔννοια τοῦ «ΠΛΗΣΙΟΝ». Παράλληλα δίνονται ἐπίσης στόν Ἴατρο-Νοσηλευτικό Κόσμο οἱ ὄροι: «ΛΑΖΑΡΕΤΤΟ» καί «ΣΑΜΑΡΙΤΕΣ - ΔΕΣ».

Ἀκολουθώντας πιστά καί βιώνοντας τή Διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ, σέ ὄλο τό σύγγραφικό του ἔργο δίνει τιμητική θέση στή

Γυναίκα καί μέ πολλές καί διαφορετικές λέξεις έκφράζει τήν Ειρήνη καί τή Χαρά, τήν όποία θεωρεῖ ἀπαραίτητο στοιχείο γιά τήν ψυχοσωματική υγεία καί ἐν γένει τή ζωή τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Λουκάς ὑπῆρξε ὄχι μόνο ἀπλός συνοδός καί προσωπικός Γιατρός τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἀλλά λόγω τῶν προσωπικῶν γνωριμιῶν χάρι στό Ἰατρικό ἐπάγγελμα, ἀνοιξε δρόμο γιά τή διάδοση τοῦ Εὐαγγελικοῦ Κηρύγματος σέ ὅλα τά κοινωνικά στρώματα καί τάξεις τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἐπί μακρόν ἀσκησις τοῦ Ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος σέ πόλεις τῆς Παλαιστίνης, τῆς Συρίας καί τῆς Μ. Ἀσίας, δικαιολογεῖ ἀπόλυτα τίς πολλαπλές καί ἀξιόλογες γνωριμίες του μεταξύ τῶν ἀνωτέρω κοινωνικῶν στρωμάτων τῶν Ἐθνικῶν.

Ἔτσι, ὁ Λουκάς ἐπέτυχε ἐπανειλημμένως τήν ἀποφυλάκιση τοῦ Παύλου στή Ἱεροσόλυμα, στήν Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης, στή Ρώμη καί πιθανῶς στήν Ἔφεσο, μέ τή χρησιμοποίησι - ἀξιοποίησι τῶν γνωριμιῶν του μεταξύ τῶν προσωπικοτήτων τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας καί Διοίκησης, δεδομένου ὅτι ὁ Λουκάς πλήν τῆς ἐπιβολῆς του ὡς Γιατρός, ἦταν ιδιαίτερα ἀγαπητός καί συμπαθής σέ ὅλους.

Ἐρευνητές καί σχολιαστές διερωτῶνται:

α) ποιά ἄραγε θά ἦταν ἡ τύχη τοῦ Ἀποστόλου Παύλου χωρίς τίς παρεμβάσεις τοῦ Λουκά γιά τή σωτηρία του; καθώς ἐπίσης

β) ποιά θά ἦταν ἡ τύχη τῆς Πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας στή Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία ἐάν διεκόπτετο ἡ δράσις τοῦ Παύλου λόγω πρόωρου μαρτυρικοῦ θανάτου;

Βλέπομε λοιπόν ὅτι ἡ ιδιότητα τοῦ Γιατροῦ ἐκτός ἀπό τήν εὐρύτητα τῶν ειδικῶν γνώσεων πού μᾶς δίνει, μᾶς δίνει ἐπιπλέον

α) τήν ἐξ ἴσου σημαντική δυνατότητα γνωριμίας μέ ἀνθρώπους ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων,

β) τή δυνατότητα νά διεισδύωμε σέ ὅλους τοὺς κοινωνικούς χώρους, καί

γ) ἐπομένως τίς δυνατότητες εὐεργετικῆς δράσις στή δοκιμαζόμενη κοινωνία μας.

* * *

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ

ἐπί τῇ συμπληρώσει 200 ἐτῶν ἀπό τοῦ Μαρτυρίου
τοῦ ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΑΓΓΕΛΗ ΤΟΥ ΑΡΓΕΙΟΥ
τοῦ ἐν Χίῳ ἀθλήσαντος

*

Τό Σάββατον 28 Σεπτεμβρίου 2013, εἰς τήν αἴθουσαν
συνεδρίων τοῦ Ὁμηρείου Πνευματικοῦ Κέντρου Δήμου Χίου
ἐπραγματοποιήθη ἡ Ἐπιστημονική Ἡμερίδα «Ο ΑΓΙΟΣ
ΝΕΟΜΑΡΤΥΣ ΑΓΓΕΛΗΣ Ο ΑΡΓΕΙΟΣ, ὁ ἐν Χίῳ ἀθλήσας». Ἡ
Ἡμερίδα διωργανώθη ἀπό τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Χίου, Ψαρῶν καί
Οἰνουσσῶν εἰς τά πλαίσια τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς συμπληρώσεως 200
ἐτῶν ἀπό τό μαρτύριόν του εἰς τήν Χίον (3 Δεκεμβρίου 1813).

Εἰς ἀπάσας τάς Συνεδρίας προήδρευσεν ὁ Σεβασμιώτατος
Μητροπολίτης Χίου, Ψαρῶν καί Οἰνουσσῶν κ. Μᾶρκος μέ
γραμματέα τόν κ. Γεώργιον Πιτσινέλην, Μέλος τοῦ ΕΤΕΠ τοῦ
Τομέως Βυζαντινῆς Φιλολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπι-
στημίου Ἀθηνῶν.

Κατά τήν Ἡμερίδα ἐγένοντο αἱ ἑξῆς εἰσηγήσεις:

Α' ΣΥΝΕΔΡΙΑ

1η Εἰσήγησις:

«Παρατηρήσεις εἰς τόν Βίον καί τήν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου
Ἀγγελῆ» κ. Στέφανος Ἡμελλος, Ἀκαδημαϊκός, Ὁμότιμος
Καθηγητής Λαογραφίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου
Ἀθηνῶν.

2α Εἰσήγησις:

«Κριτήρια διακρίσεως διά Χριστόν σαλότητος καί ψυχοπαθο-
λογίας» Αἰδεσιμολ. Πρωτοπρεσβύτερος κ. Ἀδαμάντιος Αὐγουστίδης,
Αναπληρωτής Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου
Ἀθηνῶν, Ψυχίατρος.

Β' ΣΥΝΕΔΡΙΑ

1η Εἰσήγησις:

«Φαινόμενα σαλότητος σέ ἀρχαῖα καί νεώτερα μαρτυρολόγια»
κ. Ἰωάννης Πολέμης, Καθηγητής Βυζαντινῆς Φιλολογίας τῆς
Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

2α Εισήγησις:

«Ίατρικὲς ἐκτιμήσεις σχετικὲς μὲ τὸν βίον καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Ἀγ. Νεομάρτυρος Ἀγγελῆ τοῦ Ἀργείου»

κ. Ἀνδρέας Μιχαηλίδης, Δρ. Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Γ' ΣΥΝΕΔΡΙΑ

1η Εισήγησις:

«Ὁ Ἅγιος Νεομάρτυς Ἀγγελῆς ὡς φορεὺς τοῦ πνεύματος τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως τοῦ ὑποδούλου Γένους»

κ. Ἀντώνιος Παναγιώτου, Καθηγητῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

2α Εισήγησις:

«Ὁ Ὅσιος Νικηφόρος ὁ Χίος, ὡς βιογράφος τοῦ Ἁγίου Ἀγγελῆ»

κ. Μυρσίνη Ἀναγνώστου, Δρ. Βυζαντινῆς Φιλολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

3η Εισήγησις:

«Μουσικολογικὲς - Μορφολογικὲς παρατηρήσεις στὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Νεομάρτυρος Ἀγγελῆ»

κ. Μιχαήλ Στρομπάκης, Ἐπίκουρος Καθηγητῆς Ἱστορικῆς Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλ/κῆς Ἀκαδημίας Ἡρακλείου Κρήτης.

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΦΥΛΛΟ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟ ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ
κ. ΜΑΡΚΟΥ

- Ἐκδότης: Η ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ.
- Ἀπευθύνεσθε: «ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ» - Ἱερά Μητρόπολις Χίου, Ψαρῶν καὶ Οἰνούσῶν - Κων. Ἀμάντου 24, Τ.Κ. 82100 - ΧΙΟΣ.
- Ἡ «ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ» διανέμεται δωρεάν.
- Δεκτὲς αὐτοπροαίρετες δωρεές ἀναγνωστῶν, ὑπὲρ τοῦ κατηχητικοῦ καὶ φιλανθρωπικοῦ ἔργου.

Αϊκατερίνη Χριστοφιλοπούλου:
Μία ιστορικός του Βυζαντίου με τό βλέμμα
στό μέλλον ¹

*

Τῆς κ. Κατερίνας Νικολάου
Ἐπίκ. Καθηγήτριας Βυζαντινῆς Ἱστορίας
Τμήματος Ἱστορίας καί Ἀρχαιολογίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Όταν ἔφτασε ἡ ὥρα νά ἀποφασίσω ἕναν τίτλο, ὁ ὁποῖος θά ἀποτύπωνε ὅσα σκεφτόμουν νά γράψω καί νά πῶ γιά τήν Αἰκατερίνη Χριστοφιλοπούλου, αἰσθάνθηκα ἀμηχανία. Ἀναλογίστηκα πῶς, ὅσοι θά παραβρίσκονταν στή ἡμερίδα μας γνώρισαν, λίγο ὡς πολύ, τήν Αἰκατερίνη Χριστοφιλοπούλου προσωπικά ἀλλά καί μέσα ἀπό τίς μελέτες της ἢ – καί ἀναφέρομαι στούς νεότερους φοιτητές – μόνο ἀπό αὐτές. Ὅφειλα, ἐπομένως, νά εἶμαι ἀκριβής, γιατί ἡ ἀλήθεια τῶν λόγων μου εἶναι προφανῶς ἐλέγξιμη. Ἐπιπλέον, μέ τά λεγόμενά μου θά ἐπιβεβαίωνα ἢ θά ἐρχόμουν σέ ἀντίθεση μέ τήν εἰκόνα πού ὁ καθένας ἀπό τοὺς παρόντες ἔχει κατά νοῦ.

Μέ ἕναν ἰδιότυπο αὐτοματισμό ἐνεργοποιήθηκαν στή σκέψη μου οἱ διάφορες καί διαφορετικές κρίσεις καί κατηγοριοποιήσεις πού ἔχουν διατυπωθεῖ γιά ἐκείνη κατά καιρούς, μεταξύ τῶν ὁποίων «παραδοσιακή», «συντηρητική» ἢ «ἀστή ιστορικός». Οἱ τρεῖς χαρακτηρισμοί, πού δέν ἐπελέγησαν τυχαία καί δέ χρησιμοποιοῦνται μέ ἀρνητική φόρτιση, εἶναι αὐτοί πού συνοδεύουν καί συνοδεύουν ἀκόμη ἀναφορές στό ἔργο τῆς Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου.

Στή συλλογική συνείδηση, ἡ ἰδιότητα τῆς βυζαντινολόγου, ἰδιαίτερὰ της γενιᾶς της, ταυτίζεται μέ τό συντηρητισμό, τήν ἐμμονή δηλαδή στίς παλιές ἰδέες, στή διατήρηση τῆς καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων καί τήν ἀποστροφή πρὸς κάθε τί νέο ἢ νεωτεριστικό.

¹ Ὁμιλία κατά τήν Ἡμερίδα Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν Βυζαντινῆς Ἱστορίας, εἰς τὴν ἡμέραν Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου. (Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, 18 Ἰουνίου)

Στήν άπέναντι όχθη βρίσκονται οί μοντέρνοι, όσοι δηλαδή έχουν τά χαρακτηριστικά του παρόντος, παρουσιάζουν τάσεις προς τό σύγχρονο και τήν καινοτομία ένώ άποφεύγουν ή άπορρίπτουν τήν παράδοση. Έθεσα έπομένως στον έαυτό μου τό έρώτημα, στο όποιο έπιχειρώ έδώ νά άπαντήσω, άν ή Αίκατερίνη Χριστοφιλοπούλου μέ τίς πράξεις και τίς κινήσεις της υπερέβαινε τό παλαιό, συμμορφωνόταν μέ τό νέο ή παρέμενε άναχρονιστική, όπισθοδρομική και ξεπερασμένη.

Σέ μία σύντομη χρονικά άναφορά, όπως ή σημερινή, δέν είναι δυνατό αλλά και δέν είναι πρόθεσή μου νά αναλύσω όλες τίς πτυχές τής προσωπικότητάς της. Έτσι μεθοδολογικά επέλεξα νά αναφερθώ σε δύο τομείς δράσης της: στην έρευνα και στην υπό τήν έποπτεία της έκπόνηση διδακτορικών διατριβών, πού άποτελεί τμήμα τής προηγούμενης δράσης αλλά και τής διδασκαλίας της. Για τήν άντληση στοιχείων βασική πηγή είναι τό δημοσιευμένο έργο τής ίδιας και των μαθητών της, τά δημοσιοποιημένα έρευνητικά προγράμματα τά όποια σχεδίασε αλλά και ή προσωπική έμπειρία, ή όποια άλλωστε σε παρόμοιες έκδηλώσεις μνήμης είναι έπιλέξιμη. Επίσης, πολύτιμο στάθηκε τό περιεχόμενο μίας συνέντευξης πού μέ χαρά είχε δώσει είκοσι χρόνια πριν στο συνάδελφο Κώστα Τσικνάκη και στην όμιλοῦσα όταν τής ζητήθηκε¹.

Η Αίκατερίνη Χριστοφιλοπούλου δέν πρωτοτύπησε όταν επέλεξε νά σπουδάσει στή Φιλοσοφική Σχολή, ώθούμενη από τήν αγάπη της για τή διδασκαλία. Όταν όμως στο τρίτο έτος των σπουδών της, τό 1936, διαχωρίστηκε, για πρώτη φορά, ή κατεύθυνση τής Ιστορίας και Αρχαιολογίας από τή Φιλολογία, καινοτόμησε, ακολουθώντας την μέ λίγους συμφοιτητές και άκόμη λιγότερες συμφοιτητριάς της. Η φοιτητική συντροφιά της άνήκε στον προοδευτικό χώρο, άπαρτιζόμενη, μεταξύ άλλων, από τους Τάσο Βουρνά και Μπάμπη Δρακόπουλο, ένώ λόγω τής σχέσης μέ τον μετέπειτα σύζυγό της Τάσο Χριστοφιλόπουλο, φοιτητή τότε τής Νομικής Σχολής, παρακολούθησε τά σεμινάρια του Κωνσταντίνου Τσάτσου και του Παναγιώτη Κανελλοπούλου ένώ άνήκε στον κύκλο των συνομιλητών του Νίκου Σβορώνου.

Στήν ίδια αυτή Σχολή από τήν όποία άποφοίτησε τό 1939 έπανήλθε άρχικά ως ύφηγήτρια τό 1960 και έντεταλμένη ύφηγήτρια

τό 1966. Τό 1972 εκλέχτηκε τακτική καθηγήτρια τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας. Ἦταν ἡ πρώτη γυναίκα καθηγήτρια ὄχι μόνο τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆ ἀλλά καί τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μέσα σέ ἓνα δύσκολο, ἀνδροκρατούμενο περιβάλλον, ὅπου ὅμως κινήθηκε δυναμικά καί ὁ στιβαρός λόγος τῆς ἔγινε σεβαστός. Στίς θέσεις εὐθύνης πού τῆς ἀνατέθηκαν ἀνταποκρίθηκε μέ ἐπιτυχία ἀφήνοντας ἀξιοσημείωτο ἔργο.

Σήμερα ἀποτελεῖ κοινό τόπο γιά τούς ἱστορικούς ὅτι οἱ λεγόμενες «βοηθητικές ἐπιστῆμες» (ἐπιγραφική, νομισματική, παπυρολογία) συνιστοῦν οὐσιώδη ἐργαλεῖα ἔρευνας καί γιά τίς βυζαντινές σπουδές. Δέν συνέβαινε ὅμως αὐτό ὅταν κατά τή δεκαετία τοῦ 1940 ἡ Αἰκατερίνη Χριστοφιλοπούλου, εἶχε τήν τύχη, ὅπως ἡ ἴδια ἔλεγε, νά γνωρίσει στή Βιέννη τό μεγάλο ἑλληνοεπίτιμο ἐπιγραφικό Adolf Wilhelm. Ἡ συναναστροφή μαζί του τῆς ἀνοίξε ἓνα νέο ὄριζοντα καθώς ἐνστερνίστηκε τίς ἀπόψεις του σχετικά μέ τόν πλοῦτο καί τήν ἀξία τῶν ἐπιγραφῶν. Ἐτσι πολύ σύντομα μετά τήν ἀνάληψη τῆς ἔδρας τῆς βυζαντινῆς Ἱστορίας, ὅταν ἀκόμη τά συλλογικά χρηματοδοτούμενα ἐρευνητικά προγράμματα ἀποτελοῦσαν *terra incognita* γιά τό πανεπιστημιακό περιβάλλον τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν, σχεδίασε καί ἔθεσε σέ ἐφαρμογή ἓνα πρωτόπορο ἐρευνητικό ἔργο. Στόχος ἦταν ἡ συλλογή καί καταγραφή τῶν ἐκδεδομένων χριστιανικῶν καί βυζαντινῶν ἐπιγραφῶν καί ἡ ἐπεξεργασία τοῦ γραπτοῦ μηνύματός τους. Τό τελικό ζητούμενο ἦταν ἡ κατάρτιση πινάκων (*indices*) ὄλων τῶν «χρήσιμων» γιά τήν ἱστορική ἔρευνα, ἀλλά καί γιά ἄλλες ἀνθρωπιστικές ἐπιστῆμες, στοιχείων πού προέκυπταν ἀπό αὐτές. Στό πρόγραμμα αὐτό, ὅσο ἡ ἴδια ἦταν ἐν ἐνεργείᾳ ἀλλά καί μετά τή συνταξιοδότησή της τό 1985, ὅποταν τήν ἐποπτεία ἀνέλαβε ἡ καθηγήτρια Κωνσταντίνα Μέντζου-Μεϊμάρη, εἶχαν τή δυνατότητα, πέρα ἀπό τούς ἄμεσοι συνεργάτες της, νά ἐργαστοῦν καί νά μαθητεύσουν νέοι ἐπιστήμονες. Ἡ Αἰκατερίνη Χριστοφιλοπούλου ἦταν, ἂν ὄχι ἡ, ἀλλά ἀπό τούς σκαπανεῖς παρόμοιων ἐγχειρημάτων καί τό δρόμο πού ἀνοίξε ἄργησαν πολύ νά ἀκολουθήσουν ἄλλοι συνάδελφοί της ἐκτός του χώρου τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας. Ἴσως γιά πρώτη φορά ἓνα μεγάλο ἐπιστημονικό ἔργο κληροδοτεῖτο, καί δέν ἀποτελοῦσε προσωπική ἐπιστημονική περιουσία. Αἰξίζει νά ἐπισημανθεῖ ὅτι σήμερα ἡ

συλλογή ανήκει στο Ψηφιακό Έργαστήριο του Τομέα μας, καθώς και ή διάδοχός της στην έποπτεία ακολούθησε τό παράδειγμα τής προκατόχου της.

Στήν πορεία τής έρευνας, στά μέσα τής δεκαετίας του '80, τό συγκεντρωμένο ύλικό αποδεικνυόταν τεράστιο και δύσκολα διαχειρίσιμο. Ως έκ τούτου τό πρόγραμμα έπρεπε είτε νά σχεδιαστεί έκ νέου και νά τεθούν προσεγγίσιμοι στόχοι είτε νά επέμβει ό από μηχανής Θεός. Προτιμήθηκε τό δεύτερο, πού όνομαζόταν προσωπικός ύπολογιστής.

Στή σύγχρονη έρευνα ή σύνδεση ανθρωπιστικῶν και κοινωνικῶν σπουδῶν μέ τίς νέες τεχνολογίες είναι δεδομένη και αυτονόητη. Τότε όμως οί λειτουργοί τῶν θεωρητικῶν έπιστημῶν ανακάλυπταν μόλις τή μεγάλη έξυτηρέτηση πού μπορούσαν νά προσφέρουν οί προσωπικοί ύπολογιστές και, καθώς τό κόστος τούς είχε αρχίσει νά μειώνεται, διστακτικά στήν αρχή, είχαν αρχίσει νά τούς εμπιστεύονται. Οί βυζαντινολόγοι ώστόσο –τουλάχιστον οί Έλληνες– τό 1986 αισθάνονταν άμήχανα μακριά από τό μολύβι και τό χαρτί τους.

Παρά τή δεδομένη αυτή άμηχανία, ή έρευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου Αθηνῶν, μέ τή συναίνεση τής Αίκατερίνης Χριστοφιλοπούλου, αναζήτησε και βρήκε μηχανογραφική λύση στό πρόβλημα. Τί πιά σύγχρονο και καινοτόμο γιά τήν έποχή, όταν ή σχεδόν έβδομητάχρονη τότε καθηγήτρια, αποδέχτηκε νά εγκαταλειφθεϊ ό πλέον παραδοσιακός τρόπος τῶν χειρόγραφων δελτίων;

Αρκετά χρόνια αργότερα έγραφε: «Η διάδοση τής πληροφορικῆς και ή αποθήκευση τῶν πληροφοριῶν στους ηλεκτρονικούς ύπολογιστές διευκολύνει έξαιρετικά τόν έρευνητή, πού βρίσκει έτσι συγκεντρωμένο τό ύλικό γιά τό θέμα του χωρίς κόπο. Αλλά έτσι δέν αναγκάζεται νά διαβάσει και νά ξαναδιαβάσει τά κείμενα γιά νά τό συλλέξει, μέθοδος πού μόνη αυτή έξοικειώνει μέ τό πνεῦμα του συγγραφέως και ανασυνθέτει τό χαρακτήρα κάθε έποχῆς. Είναι μία παγίδα πού πρέπει νά προσέξουν οί νέοι έπιστήμονες!». Πεπεισμένη πλέον γιά τή χρησιμότητά τους και ένῶ διένυε τήν ένατη δεκαετία τής ζωῆς απέκτησε και ή ίδια φορητό ύπολογιστή πού έπεχείρησε νά χρησιμοποιήσει χωρίς ιδιαίτερη

έπιτυχία. Άς σημειωθεί ότι στο Λεξικό του Μπαμπινιώτη στο λήμμα «συντηρητισμός» αναφέρεται : «ό συντηρητισμός του δέν του έπιτρέπει νά συλλάβει τά όφέλη τής νέας τεχνολογίας».

Στήν πορεία του συγγραφικού έργου τής Αικατερίνης Χριστοφιλοπούλου καί στήν σχολή πού ακολουθήσε θά αναφερθεί στή συνέχεια ή Ειρήνη Χρήστου. Άρκουμαι έδώ στήν έπισήμανση, ότι ένω δέν επιδίωξε νά αποκτήσει φιλοσοφική θεώρηση τής ιστορίας, έκρινε αναγκαίο νά γνωρίσει τήν προβληματική της ιστορικής έπιστήμης καί νά έξοικειωθεί μέ τούς μηχανισμούς πού βοηθούν στήν αντίληψη καί κατανόηση του ιστορικού γίνεσθαι μίας έποχής, ενός λαού, ενός κράτους. Υπέρμαχος του ρόλου καί τής βαρύτητας τών γεγονότων ως έξελικτικού ίστού τής Ιστορίας, άρνήθηκε τό κύμα τής ιστορίας χωρίς γεγονότα, πού όπως ή ίδια έγραψε στά 1995, «γιά κάποιο διάστημα ξαφνίασε καί χαιρετίστηκε ως μεγάλη καινοτομία¹». Ένσωμάτωσε ώστόσο στή διδασκαλία, στήν έρευνα καί στή θεματολογία τής στοιχεία του, πού μπορούσε νά προσεγγίσει χωρίς νά προβεί σέ ευθεία ρήξη μέ τά παραδεδεγμένα. Δέν έμεινε δηλαδή προσκολλημένη σέ μία στείρα αντιπαράθεση μέ τά τότε νέα ρεύματα, αλλά μέ τόν τρόπο της επέτρεψε νά άνθίσουν. Ακόμη καί ή έμφάνιση τής «νέας ιστορίας» στό Τμήμα Ιστορίας καί Αρχαιολογίας από τή μεταπολίτευση καί πέρα πολλά όφείλει στή δική της έπιμονή γιά τήν έκλογή καθηγητών, συχνά διαφορετικών από τίς δικές της πεποιθήσεων, μέ μοναδικό κριτήριο τήν έπιστημονική της εκτίμηση γιά τό έργο τους.

Ωθησε τούς μαθητές καί τίς μαθήτριές της νά αναλάβουν ή νά συνεχίσουν τήν εκπόνηση διδακτορικων διατριβων μέ αντικείμενο θέματα αιχμής, όπως ήταν ή ιστορική γεωγραφία, ή οικονομική καί κοινωνική ζωή του βυζαντινού κράτους, ή εξέλιξη τών θεσμών του αλλά καί οί σπουδές του φύλου, επί τή βάσει πηγών, όπως οί επιγραφές, τά σημειώματα τών κωδίκων καί τά άγιολογικά κείμενα. Τά τελευταία, σήμερα, μέ τή συνεισφορά σειρας έρευνητών από τή διεθνή βυζαντινολογική κοινότητα, έχουν αναδειχθεί ως μία πολύτιμη κειμενική πηγή γιά τή μελέτη τής βυζαντινής κοινωνίας στό σύνολό της αλλά καί στόν προσδιορισμό τών επιμέρους ρόλων τών μελών πού τήν άπάρτιζαν. Η χρήση τους όμως ήταν πρωτοποριακή στή δεκαετία του 70 άκόμη καί στίς αρχές του 80.

Σέ αυτή τή δεκαετία, ό χῶρος τῆς ἀνώτατης ἐκπαίδευσης συγκλονίστηκε ἀπό τίς ἐλπιδοφόρες τότε ἀλλαγές πού ἔφερεν ό νέος Νόμος Πλαίσιο καί τή σθεναρή ἀντίδραση τοῦ καθηγητικοῦ κατεστημένου. Ἡ Αἰκατερίνη Χριστοφιλοπούλου ἀνήκει σέ ἐκείνους πού ἀντιτάχθηκαν στίς θεσμικές καινοτομίες. Σέ κάθε, ὅμως, περίπτωση, στίς κρίσιμες ἐκεῖνες συγκυρίες, ἄν καί ὑπερασπίστηκε τίς ιδέες καί τίς ἀξίες της, οὐδέποτε χρησιμοποίησε τήν ἰσχύ της γιά νά ἀποτρέψει τή δίκαιη κρίση νεότερων πανεπιστημιακῶν, συγκρούστηκε κάποτε μαζί τους, ἀλλά δέν τοῦς ἐμφύσησε τόν φόβο.

Νομίζω πῶς ὅσα λίγα ἀναφέρθηκαν ἐπιβεβαιώνουν τόν τίτλο τῆς ὀμιλίας μου. Ἡ Αἰκατερίνη Χριστοφιλοπούλου κινήθηκε στό δημόσιο βίο τῆς πατώντας στήν παράδοση, ἀλλά μέ δυνατό αἰσθητήριο ἀντιλαμβανόταν τίς ἀλλαγές καί μέ κριτικό νοῦ ἀντλοῦσε ἀπό αὐτές. Ἀνταποκρινόταν στίς νέες προκλήσεις εἴτε μέ τήν πάντοτε αἰτιολογημένη ἀπόρριψή τους εἴτε μέ τήν ἀποδοχή ὅσων θεωροῦσε ἐπωφελῆ. Ποτέ ὅμως δέ στάθηκε ἀδιάφορη ἢ ἀμήχανη μπροστά στό νέο, καθῶς βρισκόταν δίπλα του διαρκῶς.

Ἡ τελευταία δημόσια ἐμφάνισή της στό χῶρο τοῦ Πανεπιστημίου ἦταν στή Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ἑλλάδας καί Κύπρου τό 2005, ὅποτε καί τιμήθηκε ἀπό τό Δῆμο Ἀθηναίων μαζί μέ τή Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου καί τόν Σπύρο Τρωιάνο γιά τήν προσφορά τους στίς Βυζαντινές Σπουδές. Ἀπευθύνθηκε σύντομα στούς νέους ἐπιστήμονες καί τοῦς μεταπτυχιακοῦς φοιτητές, θεωρώντας τήν παρουσία της ἐκεῖ ὡς μία ἀκόμη εὐκαιρία γιά νά συνεχίσει τό ἐκπαιδευτικό ἔργο της, πού στόχευε, στήν ἀληθινή παιδεία καί ὄχι στήν ἀνεύθυνη ἐκπαίδευση καί στήν πληροφορία χωρίς κρίση καί χωρίς ἀνήσυχη, ἀμφισβητούμενη συμπερασματολογία. Αὐτή τήν παιδεία πού δέν ἐφησυχάζει οὔτε δημιουργεῖ αὐταρέσκεια στόν σπουδάζοντα, ἀλλά πολλαπλασιάζει τά ἐρωτήματα καί τήν ἀνασφάλεια, ὅπως ἔχει πεῖ καί ό Μάνος Χατζιδάκις (ἐφημ. «Ἐλευθεροτυπία», Φεβρουάριος 1993).

Ἡ συγγραφικὴ ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου¹

*

Τῆς κ. Εἰρήνης Χρήστου
Ἐπίκ. καθηγήτριας Βυζαντινῆς Ἱστορίας
Τμήματος Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Παίρνω τὴ σκυτάλη ἀπὸ τὴν Κατερίνα Νικολάου γιὰ νὰ συνεχίσω τὴ σκέψη της στό ἴδιο θέμα, ἔχοντας ὡς πεδίο μελέτης τὴ συγγραφικὴ δραστηριότητα τῆς Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου. Ἦταν ἡ ἱστορικός πού πρωτοτύπησε γιὰ τὴν ἐποχὴ τῶν δεκαετιῶν 50, 60 καὶ 70 ἀναδεικνύοντας θέματα τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, τὰ ὁποία δὲν εἶχαν θιγεῖ μέχρι τότε. Ἦταν ἡ βυζαντινολόγος πού ἔφερε στό ἐπιστημονικὸ προσκῆνιο βασικούς θεσμούς τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος, πού ἀναφέρονταν ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες τῆς πρώτης πεντηκονταετίας τοῦ 20οῦ αἰῶνα μόνον ὡς πραγματικότητα, χωρὶς νὰ ἔχει προηγηθεῖ ἐνδελεχῆς μελέτη τῶν ὄρων, τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἐξέλιξής τους στὴ διάρκεια 11 αἰῶνων ἱστορίας. Τέλος, μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ἦταν ἡ ἐπιστήμονας πού ἐνστερνίσθηκε ἐγκαίρως τίς νέες τάσεις τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης στὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 70 καὶ τοῦ 80;

Γιὰ νὰ ἀντιληφθεῖ ὁ μελετητὴς τοῦ ἔργου της τὴ διάσταση τοῦ ἐπιστημονικοῦ προβληματισμοῦ καὶ νὰ ἀξιολογήσει τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρευνᾶς της, θὰ πρέπει νὰ ἀνατρέξει στὰ βασικὰ συγγράμματα τῆς Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου καὶ στίς μικρὲς ἢ μεγαλύτερες μελέτες της.

Ἡ συγγραφικὴ δραστηριότητά της στίς δεκαετίες τοῦ 50 καὶ τοῦ 60 εἶναι ἐστιασμένη σὲ θέματα πολιτειακοῦ καὶ διοικητικοῦ δικαίου. Πρόκειται γιὰ θεμελιώδεις συμβολές στὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη, δεδομένου ὅτι γιὰ πρώτη φορά γινόταν ἐνδελεχῆς ἐξέταση

¹ Ὁμιλία κατὰ τὴν Ἡμερίδα Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν Βυζαντινῆς Ἱστορίας, εἰς Μνήμην Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου. (Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, 18 Ἰουνίου 2013).

κειμενικῶν πηγῶν καί ἀρχαιολογικῶν τεκμηρίων τῆς ἐποχῆς ἀπό τό 324 ὡς τό 1453, προκειμένου νά ἐξαχθοῦν ἀσφαλῆ συμπεράσματα γιά τή λειτουργία πολιτειακῶν ὀργάνων καί θεσμῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τό ἔργο αὐτό συμπληρώθηκε μέ μικρότερες μελέτες πού διασαφηνίζουν καί ἄλλες ὀψεις πολιτειακῶν θεμάτων, καθώς καί πολιτικά ἢ δημοσιονομικά ζητήματα.

Στή βιβλιογραφία ἐμφανίστηκε τό 1949 μέ τήν ἔκδοση τῆς μελέτης γιά τή βυζαντινή Σύγκλητο. Ὅπως ἔγραφε ἡ ἴδια στήν Εἰσαγωγή, ὑπό νεωτέρων μελετητῶν ἠρευνήθησαν κατά τρόπον ἱκανοποιοῦντα πάσας τάς ἐπιστημονικᾶς ἀξιώσεις ὀλίγα μόνον ἐκ τῶν πρὸς τήν σύγκλητον συνδεομένων προβλημάτων, ἐλλεῖπει δέ μέχρι τοῦδε εἰδική περί τοῦ θερμοῦ τούτου πραγματεία. Καί συνέχιζε ὅτι στόχος τῆς ἦταν νά ἐρευνήσῃ τή σύγκλητο ὡς θεσμό μέ βάση τούς νομικούς κανόνες πού καθόριζαν τή συγκρότηση καί λειτουργία τῆς. Εἶχε προηγηθεῖ ἡ ἔγκριση ὡς διδακτορικῆς διατριβῆς ἀπό τή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μέρος τῆς ἔρευνας γιά τή σύγκλητο, μέ τόν τίτλο «Ἡ συγκρότηση τῆς βυζαντινῆς συγκλήτου».

Τό 1956 ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐξέδωσε στίς Πραγματεῖες, τό ἔργο «Ἐκλογή, ἀναγόρευσις καί στέψις τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος». Ἀνήκει καί αὐτό στό στόχο πού εἶχε θέσει ἀπό τά πρῶτα ἐπιστημονικά βήματά τῆς: νά καθορίσει μέ νομικούς καί ἱστορικούς ὄρους τό πολιτειακό καί πολιτικό πλαίσιο μέσα στό ὁποῖο διαμορφώθηκαν καί ἀναπτύχθηκαν οἱ συνταγματικοί κανόνες λειτουργίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Αὐτοί πού ἔδωσαν τή δυνατότητα στή δημιουργία κρατικῆς ὄντοτητας, τή συγκρότηση ἀποτελεσματικῆς κρατικῆς ἐξουσίας καί ἐπέβαλλαν τούς ὄρους, ὥστε νά ὑπάρχει φραγμός στήν αὐθαιρεσία τοῦ ἡγεμόνα. Τό ἐπίπονο ἔργο τῆς μελέτης τῶν κειμενικῶν πηγῶν τῆς χιλιετοῦς ἱστορίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἀλλά καί τοῦ νομισματικοῦ ὕλικου, ἰδιαίτερα διαφωτιστικοῦ γιά θέματα βασιλείας καί συμβασιλείας, τήν ὀδήγησαν σέ σαφῆ καί ἀξιοπρόσεκτα συμπεράσματα. Παρά τή δυσχέρεια πού ὁμολογεῖ στήν Εἰσαγωγή ὅτι ἀντιμετώπισε, λόγω τῆς ἀπουσίας ad hoc νομοθετικῆς ρύθμισης, καθώς καί ἐπισφαλῶν ἢ ρευστῶν στοιχείων, κατόρθωσε νά διακρίνει τή μακρά πορεία πού διέτρεξε τό βυζαντινό πολίτευμα: ἀπό τήν

Ἐκλογή-ἐπιλογή τοῦ αὐτοκράτορα, στήν κληρονομική διαδοχή· καί ἀπό τήν παντοδυναμία τοῦ στρατοῦ στήν ἐπιβολή τοῦ εὐνοούμενου του, στή διαδικασία μεταβίβασης τῆς ἀρμοδιότητας στή σύγκλητο καί στούς δήμους, ἕως τήν ἀνασύνταξη τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντα, πού μέ στάσεις διεκδικοῦσε τό δικαίωμα νά ἀναδεικνύει τόν αὐτοκράτορα. Τέλος στήν πορεία τῆς ἐπιλογῆς ἢ ἐπιβολῆς ἑνός ἡγεμόνα ἀπό τούς καθεστωτικούς παράγοντες (σύγκλητο, δήμους, στρατό) ἔθεσε ἡ υἰοθέτηση τῆς «κληρονομικῆς διαδοχῆς», μέ τήν ὁποία ἐξασφαλιζόταν ἡ δυναστική συνέχεια, ὄχι ὅμως πάντοτε ἀδιάρρηκτη καί ὁμαλή, ἀφοῦ οἱ ἐπεμβάσεις τοῦ στρατιωτικοῦ παράγοντα καί τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, μετά τόν 10ο αἰῶνα, προκαλοῦσαν διάσπαση τῆς συνέχειας καί ἀνατροπές.

Ἄς δοῦμε πάλι, πῶς ἐξέθετε ἡ ἴδια τό ἔναυσμα γιά τή συγγραφή τῆς τρίτης αὐτοτελοῦς μελέτης γιά τήν Ἀντιβασιλεία: «Κατά τήν μακράν ἐνασχόλησίν μου μέ τά συναφῆ πρός τήν πλήρωσιν τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου προβλήματα παρατήρησα ὅτι χρήζει ἐρεῦνης καί τό τῆς ἀντιβασιλείας, εἰς ἃς περιπτώσεις ὁ καλούμενος εἰς τήν διαδοχήν εἶναι εἰσέτι ἀνήλικος. Μή διασωθείσης (κυρίως εἰπεῖν, μή ὑπαρχούσης) καί ἐπί τοῦ θέματος τούτου εἰδικῆς νομοθεσίας, εὐρισκόμεθα καί πάλιν εἰς τήν ἀνάγκην νά ἐπιχειρήσωμεν τήν συναγωγήν τῶν νομικῶν κανόνων ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐπί μέρους περιπτώσεων». Ἐφόδιά της ἦταν, ὅπως πάντα, ἡ βαθειά γνώση τῆς πολιτειακῆς ὀρολογίας, ἡ ἐξαντλητική μελέτη τῶν διαθέσιμων πηγῶν, ἡ χρήση αὐστηρῆς (μέχρι δύσκαμπτης), ἀλλά περιεκτικῆς, ἐπιστημονικῆς γλώσσας, πού θεωροῦνταν τότε ἡ γλώσσα τῆς ἐπιστήμης, καί στόχος της ἡ ἐξαγωγή ἀπό τά παραδείγματα ὀλοκληρωμένων καί σαφῶν συμπερασμάτων.

Ἡ πορεία τῆς Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου στήν ἐνασχόληση μέ πολιτειακά ζητήματα ἔφθασε στήν ὀλοκλήρωσή της, ὅταν στόν ἐναρκτήριο λόγο, μετά τήν ἐκλογή της στή θέση τοῦ Καθηγητῆ τῆς τότε Ἐδρας τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, τό 1972, ἐξέθεσε τίς ἀπόψεις της γιά τό βυζαντινό πολίτευμα. Περιέγραφε ἐκ νέου τή δυσχέρεια τοῦ ἐγχειρήματος, λόγω τῆς μακρᾶς χρονικῆς διάρκειας τῆς αὐτοκρατορίας καί τῶν συνεπακόλουθων ἐξελίξεων καί ἀλλαγῶν

καί κατέληγε ὅτι, παρόλα αὐτά, οἱ θεμελιώδεις ἀρχές πού κατηύθυναν τήν ἄσκηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας παρέμεναν ἀναλλοίωτες ἀπό τήν ἀρχή μέχρι τό τέλος. Ἡ ἐπιστημονική ἀφοσίωση σέ συγκεκριμένα νέα ζητήματα πού ἔθεσε ὡς βάση τῆς ἔρευνας της καί ἡ ἐμπειρία ἀπό τή μελέτη καί ἀπό τή διατύπωση τῶν δικῶν της συμπερασμάτων, τῆς ἐπέτρεπαν νά διατυπώσει ὀλοκληρωμένη ἀποψη γιά τό βυζαντινό πολίτευμα καί τόν τρόπο λειτουργίας του.

Τό ἐπόμενο μεγάλο βῆμα, στό ὁποῖο θά ἀφιέρωνε πλέον τίς δυνάμεις καί τήν ἱστορική σκέψη της, ἦταν ἡ σύνταξη ἑνός τετράτομου, ὅπως ἀναπτύχθηκε, ἔργου γιά τή Βυζαντινή Ἱστορία ἀπό τό 324 ὡς τό 1204. Στόχος ἦταν νά προσφέρει ἕνα ἐγχειρίδιο στούς νέους ἐπιστήμονες πού, ἐκτός τῶν ἄλλων, θά τούς κατατόπιζε γιά τήν ἀναζήτηση, ἀξιολόγηση καί χρήση τῶν κάθε εἶδους ἱστορικῶν πηγῶν καί τῶν συναφῶν μεθοδολογικῶν προβλημάτων καί θά παρείχε γενική βιβλιογραφία γιά κάθε ἐπί μέρος θέμα. Ὅμως, νομίζω, ὅτι πολύ λιτά καί μέ μετριοφροσύνη περιέγραφε τούς στόχους της. Ἡ τετράτομη Βυζαντινή Ἱστορία (ἡ πρώτη ἔκδοση ἀπό τό 1975-2001) δέν εἶναι ἕνα ἀπλό, συνηθισμένο ἐγχειρίδιο ἀποκλειστικά γιά νέους ἐπιστήμονες. Ἡ τεράστια ὕλη ἔχει δομηθεῖ μέ τό κριτήριο τῆς χρονικῆς συνέχειας, ὄχι ὅμως μέ σχολαστικότητα, ἀφοῦ θέματα ἐξωτερικῶν σχέσεων (χαρακτηριστικά ἀναφέρω τά ἐκτεταμένα κεφάλαια γιά τούς Ἄραβες καί τή διαχρονική ἐπαφή τους μέ τόν βυζαντινό κόσμο) καί ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, ὅπως π.χ. ἡ ἐποχή τῆς Εἰκονομαχίας, ἐξετάζονται αὐτούσια, σέ ἐπί μέρος κεφάλαια. Ἡ χρονική διαίρεση δέν γίνεται μέ παραδοσιακό τρόπο, ἀλλά κατά ἐποχές πού φέρουν κοινά χαρακτηριστικά, μέ ἐνδεικτικούς τίτλους, ὅπως «ὁ ἀγών διά τήν διασφάλισιν τῶν συνόρων κατά τόν Δ' αἰῶνα, Ἡ ἐποχή τῶν πνευματικῶν ἀναζητήσεων (γιά τό α' μισό του 9ου αἰ.), οἱ νέοι βόρειοι γείτονες (γιά τόν 10ο αἰ.), Ἡ πολιτική καί κοινωνική κρίση τοῦ ΙΑ' αἰ., Ἡ τέταρτη σταυροφορία καί τό τέλος τῆς Ρωμανίας (γιά τό 1204).

Τά μεγάλα πλεονεκτήματα τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας, ἔτσι ὅπως τήν κατέγραψε καί τήν ἀνέλυσε ἡ Χριστοφιλοπούλου εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν γεγονότων, ἡ πλήρης βιβλιογραφία μέ παραπομπές σέ

πηγές και σύγχρονες μελέτες και τὰ ειδικά κεφάλαια σέ κάθε τόμο, όπου ἐξετάζονται ἀναλυτικά και κριτικά οί κειμενικές πηγές, τό πολίτευμα, ή διοίκηση και ή δικαιοσύνη, ή κοινωνική διαστρωμάτωση, ή οικονομία (ἀστική και ἀγροτική), ή ὕπαιθρος και ή πόλη, ή παιδεία, τὰ γράμματα και οί τέχνες, ή Ἐκκλησία. Χαρακτηριστικό του ζήλου και τῆς ἀδιάλειπτης ἐπαφῆς της μέ τή σύγχρονη ἔρευνα ἀποτελοῦν οί ἐπανεκδόσεις τῶν τριῶν πρώτων τόμων (1992-1997), οί ὁποῖες ἐμπλουτίζονται μέ πολλές σελίδες βιβλιογραφικῆς ἐνημέρωσης. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι οί περισσότερες μελέτες, πού παρατίθενται, σχολιάζονται ἀπό τή συγγραφέα, ή ὁποία διατυπώνει τή γνώμη της γιά νά ἐνισχύσει ή νά ἀντικρούσει τίς ἀπόψεις τοῦ κάθε ἱστορικοῦ. Τέλος, ὁ πρώτος τόμος τοῦ ἔργου εἴλκυσε τό ἐνδιαφέρον ξένων ἐκδοτικῶν οἰκῶν, ἀφοῦ ἐκδόθηκε στά ἀγγλικά ἀπό ὀλλανδικό οἶκο.

Τό 2004, τρία χρόνια μετά τήν ὀλοκλήρωση τοῦ τέταρτου τόμου τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας, διανύοντας ἤδη τήν ἔνατη δεκαετία τοῦ βίου της, ἀποφάσισε νά ἐκδώσει σέ χωριστό τόμο τό Πολίτευμα και τούς θεσμούς τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Πρόκειται γιά τὰ κεφάλαια πού ἐμπεριέχονταν στήν τετράτομη Βυζαντινή Ἱστορία και ἀφοροῦσαν σέ ειδικά θέματα πού ἤδη εἶχε ἐρευνήσει, στά ὁποῖα ὑπῆρξαν μικρές ή μεγαλύτερες παρεμβάσεις. Σέ αὐτό τό βιβλίο μέ ἐξομολογητική διάθεση, ἔγραφε: Λυποῦμαι πού πέρασαν τὰ χρόνια, χωρίς νά προλάβω νά διερευνήσω τήν ἐποχή τῶν Παλαιολόγων, οί ὁποῖοι μέ τή διαρκῆ ἀναμόχλευση οἰκογενειακῶν ἐρίδων γιά τήν κατάληψη τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας δέν μέ εἴλκυσαν καθόλου. Στήν πραγματικότητα ἀποστασιοποιεῖτο ἀπό τήν ἱστορικό και ἐξέφραζε τὰ προσωπικά της συναισθήματα γιά τὰ γεγονότα πού ὀδήγησαν στόν κατακερματισμό τῆς κραταιᾶς αὐτοκρατορίας, στόν αὐξανόμενο ἐκμηδενισμό τῆς ἰσχύος της, στίς διαρκεῖς ἐμφύλιες διαμάχες, στή διάσπαση τοῦ κοινωνικοῦ ἰστού, στήν τελική κατάρρευση.

Τό βυζαντινό πολίτευμα, ὅμως, δέν ἦταν ή τελευταία ἐκδοτική δραστηριότητά της. Μέ τή διαρκῆ και ἔνθερμη ὑποστήριξη τοῦ ἐκδότη Δημήτρη Σταμούλη ἀποφάσισε νά ἐκδώσει ὅλες τίς μικρότερες μελέτες, πού εἶχαν τυπωθεῖ σέ ἐπιστημονικά περιοδικά ή συλλογικούς τόμους, καθώς και ἄρθρα τῶν τελευταίων χρόνων, πού

ἀπευθύνονταν σέ· εὐρύτερο κοινό καί τά ὁποῖα δέν εἶχαν ἀποκλειστικό θέμα τή βυζαντινῇ ἱστορίᾳ. Φρόντισε δέ νά συμπεριληφθοῦν καί δύο ἀπό τίς πρῶτες αὐτοτελεῖς μελέτες, πού εἶναι πλέον δυσπρόσιτες στό ἐπιστημονικό κοινό, ἀφοῦ ἔλαβε τή σχετική ἄδεια, ἡ Σύγκλητος καί ἡ Ἀντιβασιλεία. Τά Ἀνάλεκτα, ὅπως θά λέγαμε, τυπώθηκαν σέ 3 τόμους, τῶν 350-370 σελίδων ἕκαστος, ἀπό τίς ἐκδόσεις Ἡρόδοτος.

Στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '70, χάρις στή διαρκῆ καί ἀπρόσκοπη ἐπαφή μέ τά νέα ἐπιστημονικά ρεύματα, τά ὁποῖα εἰσήχθησαν καί στή χώρα μας μετά τήν ἔξοδο ἀπό τήν ἑπταετῆ δικτατορία, συνειδητοποίησε ὅτι ἦταν ἀπαραίτητο ἓνα συνοπτικό ἐγχειρίδιο γιά τήν Εἰσαγωγή στίς ἱστορικές σπουδές. Θέματα τά ὁποῖα ἤδη δίδασκε στίς πανεπιστημιακές αἴθουσες ἀπό χρόνια, θέλησε νά τά ἀποτυπώσει σέ ἓνα χρηστικό βιβλίο, τό βιβλιαράκι, ὅπως ἔλεγε ἡ ἴδια, γιά νά οἰκειώσει τόν φοιτητή μέ τά μεθοδολογικά προβλήματα τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας, νά τόν κατατοπίσει στόν τρόπο ἀναζήτησης τῶν πηγῶν, νά τοῦ ὑποδείξει στοιχειώδεις κανόνες στόν τρόπο ἐπεξεργασίας τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου καί νά τοῦ δώσει μία πρώτη γεύση τῶν βοηθητικῶν τῆς ἱστορίας ἐπιστημῶν. Αὐτό τό ἐγχειρίδιο εἰσήχθη καί στίς σχολικές αἴθουσες στήν προσπάθεια τῆς ἑλληνικῆς Πολιτείας νά ἀνανεώσει τήν ὕλη τοῦ προγράμματος τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης.

Σεβασμιώτατε, ἀγαπητοί συνάδελφοι, κυρίες καί κύριοι

Ὅταν ἡ Κατερίνα Νικολάου καί ἡ ὀμιλοῦσα ἀναλάβαμε τή διοργάνωση τῆς Ἡμερίδας, μέρος τῆς ὁποίας θά ἦταν ἀφιερωμένο στή μνήμη τῆς Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου, ἀποφασίσαμε νά μή συνεννοηθοῦμε γιά τό περιεχόμενο τῶν ὀμιλιῶν μας. Ἐπιλέξαμε μόνο τό πλαίσιο στό ὁποῖο θά κινεῖτο ἡ κάθε μία, βρήκαμε τούς τίτλους μας, ἀλλά δέν ἐμπιστευτήκαμε ἡ μία στήν ἄλλη τίς σκέψεις μας. Τελικά, ἀποδεικνύεται ὅτι καί οἱ δύο, ὅπως, πιθανόν, καί ἄλλοι ἀπό τούς μαθητές καί μαθήτριές τῆς πού βρίσκονται σήμερα ἀνάμεσά μας, ἔχουμε τήν ἴδια ἀποψη γιά ἐκείνη.

Ἡ Αἰκατερίνη Χριστοφιλοπούλου ἦταν μία ἱστορικός πού ὡς κάτοχος τῆς γερμανικῆς παιδείας, πού κυριαρχοῦσε στήν ἔρευνα καί ἀφήγηση τῆς ἱστορίας μέχρι καί τή δεκαετία τοῦ 50, ἀκολούθησε στά πρῶτα ἐπιστημονικά βήματα τήν παραδοσιακή γερμανική Σχολή.

Μέ αὐστηρό, λιτό καί ἄριστα τεκμηριωμένο ἐπιστημονικό λόγο κατόρθωσε νά θέσει τίς βάσεις τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος, ἔργο στό ὁποῖο ἀφιερώθηκε γιά μεγάλο χρονικό διάστημα. Στή συνέχεια ἀκολούθησε τίς νέες τάσεις τῆς ιστορικῆς ἐπιστήμης τῆς δεκαετίας τοῦ 70. Ἀξιοποίησε τό ὑλικό, στό ὁποῖο εἶχαν στρέψει τήν προσοχή τους οἱ Γάλλοι κυρίως βυζαντινολόγοι καί ὤθησε νέους ἐπιστήμονες στή μελέτη πεδίων τῆς ιστορικῆς ἔρευνας, πού τότε ἀκόμη ἦταν ἄβατο γιά τούς Ἕλληνες ιστορικούς. Τέλος, μέ τήν ἐκδοση τῆς τετράτομης βυζαντινῆς ιστορίας πρόσφερε ἕνα πολυεπίπεδο ιστορικό πόνημα, χρήσιμο καί σήμερα σέ κάθε βυζαντινολόγο, ἐνῶ ἡ πολιτική σκέψη καί ἡ εὐρυμάθειά της τήν ὀδήγησαν καί στή διατύπωση ἀπόψεων καί σχολίων γιά θέματα τῆς νεότερης ἑλληνικῆς ιστορίας.

Ἐπανερχόμενη, λοιπόν, στά ἀρχικά ἐρωτήματα, νομίζω πώς μετά τήν περιορισμένη ἔστω ἀνάλυση τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου της, μπορούμε νά καταλήξουμε σέ σαφῆ ἐκτίμηση τῆς θέσης της στήν ἐπιστημονική ιστορική κοινότητα, ὅταν λάβουμε ὑπόψη μας δύο παραμέτρους: τήν ἐποχή καί τό περιβάλλον. Στήν εἰκοσιπενταετία 50-75, ὅταν ἀναδείχθηκε ἐπιστημονικά, ἡ ἑλληνική ἀκαδημαϊκή κοινότητα ἦταν στήν πλειοψηφία της συντηρητική, μέ ἐλάχιστες φωτεινές ἐξαιρέσεις. Τά νέα ιστορικά ρεύματα δέν ἦταν εὐρέως γνωστά καί ἡ ἐπαφή μέ τίς ιστορικές σχολές πού τότε ἀναπτύσσονταν ἦταν μικρή ἕως μηδαμινή. Ὅμως, ἡ Αἰκατερίνη Χριστοφιλοπούλου κατόρθωσε νά ἐνστερνισθεῖ ἐγκαίρως τά σύγχρονα ιστοριογραφικά αἰτούμενα καί ἀπό παραδοσιακή ιστορικός, πού ἤδη εἶχε προσφέρει στή βυζαντινολογική ἐπιστήμη μέ τίς μελέτες ἐπί νέων θεμάτων, νά ἐξελιχθεῖ σέ Ἰστορικό πού ὀδήγησε μέ τό ἔργο καί τή διδασκαλία της τούς μαθητές της σέ μία σύγχρονη θεώρηση τῆς Ἰστορίας

